

LA GUERRA CIVIL D'UN VIGATÀ. DIETARI DE 1938 D'ANTONI VALL-LLOSADA I COSTA

XAVIER CATEURA I VALLS

The Civil War of a Vic citizen. The 1938 journal of Antoni Vall-llosada i Costa

Presentem el dietari que Antoni Vall-llosada i Costa va escriure l'any 1938, durant el transcurs de la Guerra Civil Espanyola, mentre es trobava allistat a l'exèrcit franquista, després d'haver passat a França i viatjar fins a la zona anomenada nacional. També transcrivim i anotem alguns fragments de les cartes que va escriure el 1937 quan, en ser col·lectivitzat el camió de la seva propietat, va ser enviat a Barcelona i a Madrid per abastir les tropes republicanes.

Paraules clau: Guerra Civil Espanyola 1936-1939, Vic, dietaris, Vall-llosada, 5è Cos d'Exèrcit, Front de Llevant.

We present the journal of Antoni Vall-llosada i Costa that he wrote in 1938, during the Spanish Civil War, while he was enlisted in the Francoist army, after having crossed into France and travelled to what was called the "national" area. We also transcribe and make notes on some fragments of the letters he wrote in 1937, when the lorry he owned was collectivised, and sent to Barcelona and Madrid to supply the republican troops.

Keywords: Spanish Civil War 1936-1939, Vic, journals, Vall-llosada, 5th Army Regiment, Eastern front.

«La memòria obre expedients que el dret
o la història donen per cancel·lats.»

Walter Benjamin

Introducció

En aquest treball presentem les vivències d'un home durant un any de la seva vida; durant un any de la nostra darrera guerra civil. Concretament hem transcrit i anotat el dietari que durant l'any 1938 va escriure Antoni Vall-llosada i Costa, un vigatà que aquell 17 de juliol de 1936 —quan les tropes espanyoles destacades a l'Àfrica comandades per un general van travessar l'estret de Gibraltar— tenia vint-i-cinc anys.

També hem transcrit alguns fragments de les cartes que va escriure quan, a partir de la confiscació del seu camió, va haver de marxar de la seva ciutat per treballar per a les forces republicanes i es va veure forçat a anar a Barcelona, a València i a la ciutat de Madrid assetjada per les tropes sollevades.

A través d'aquestes cartes, enviades a qui aleshores era la seva xicota, així com d'altres cartes i documents que durant el nostre treball de recerca hem pogut localitzar en arxius públics i particulars, podem resseguir la vida d'un home, molt conegut a la seva ciutat, durant uns anys que van canviar de dalt a baix la vida de les persones, la d'una ciutat i la de tot un país.

A partir de l'aixecament militar contra el govern democràticament elegit de la República —un enfrontament que duraria quasi tres anys i les conseqüències del qual s'allargarien durant encara molts més temps— el protagonista d'aquesta història, Antoni Vall-llosada, ens fa partícips, a través de les cartes i del dietari, del seu dia a dia pels diferents llocs on va ser destinat. Un dietari que va voler conservar durant tota la seva vida i que ara, gràcies a la seva filla, donem a conèixer.

Després de ser forçat a servir amb el seu camió les tropes republicanes i de passar set mesos emboscat, en Vall-llosada va fugir de la zona roja per anar al costat dels qui creia que lluitaven per defensar els valors amb els quals havia estat criat i en els quals creia.

A partir de les anotacions del dietari que va escriure al front de guerra, des de les files de l'exèrcit revoltat, i d'algunes de les cartes escrites els primers dies de la revolució, podem saber quines eren les seves angoixes, les seves pors, les seves esperances... —no gaire diferents, en el fons, de les que sentien els combatents d'un i altre costat—, i podem veure com es desenvolupava la guerra des dels llocs on l'anaven enviant.

Aquesta no és sinó una història més de tantes i tantes històries personals de la Guerra Civil Espanyola de 1936 a 1939. És, podem dir, una microhistòria que ve a complementar les que s'han anat publicant i que ens aporten uns testimonis de primera mà que ens ajuden a entendre una mica més la realitat d'una guerra civil.

Sortosament, d'un temps ençà s'han publicat i rescatat de l'oblit i la por diversos escrits de persones que van viure directament els esdeveniments d'aquells anys terribles. Així, memòries, dietaris, correspondència, imatges i altres documents d'aquella guerra ens han fet coneixedors de fets i circumstàncies locals, ens ajuden a entendre'ls i fan de contrapunt a la visió i als estudis generals que s'havien anat publicant temps enrere. Es tracta d'uns escrits personals que no exclouen els altres, sinó que els complementen i els enriqueixen. Ara és hora que vegin la llum aquells papers guardats en algun calaix. Com escriu Josep M. Solé i Sabaté, gran coneixedor d'aquells tres anys de guerra: «S'ha escrit molt de la Guerra Civil, però encara queda molt per escriure».

Els dietaris i les cartes són un testimoni viu i una de les millors i més fidedignes fonts que ens poden servir per recuperar una part molt important de la nostra història més recent ja que, entre d'altres valors, tenen el que ens sembla més rellevant: que llurs autors en escriure no tenien cap intenció que fossin publicats i que, per tant, la mentida o la tergiversació dels fets no hi tenien cap raó de ser —malgrat la subjectivitat que hi pot haver en algun cas en fer valoracions sobre les situacions viscudes. Al cap i a la fi la vida, i molt més una guerra, es viu individualment.

Segons l'escriptor Gabriel García Márquez: «La vida no és la que un ha viscut, sinó la que un recorda, i com la recorda per explicar-la». Per això els fets relatats en el treball que us presentem tenen per a l'investigador el valor complementari que no van ser redactats anys després, sota l'influx de les trampes de la memòria, sinó que foren escrits en el mateix moment en què estaven succeint.

Massa sovint s'obliden les històries de les persones anònimes; les històries menudes, d'herois que no surten i potser mai no sortiran als manuals d'Història, així en majúscules, però que en canvi tenen el mèrit de no cercar el reconeixement

públic, sinó el de ser testimonis honorats dels fets que els va tocar viure i van voler escriure, volem remarcar-ho, sense la pretensió que es publiquessin. I això, precisament, és el que creiem que els dona més valor.

A través, doncs, dels escrits de l'Antoni Vall-llosada, protagonista d'aquesta petita història personal —reflex de la gran història que vivia el país—, podem entendre una mica més la complexitat d'aquells dies que van capgirar la vida quotidiana d'una nació i també d'una ciutat com Vic.

Avui dia encara es parla de la nostra darrera guerra civil. Encara se'n parla, se n'escriu i se'n fan documentals. Setanta-vuit anys després de l'esclat de la guerra, setanta-cinc anys després de la seva fi, amb els trenta-nou de dictadura que seguien, aquells fets encara són vius pels pocs que els van patir i encara viuen, però també per a molts que no els van viure.

Avui es fa més necessari que mai, més urgent diríem, fer justícia i tancar aquest capítol macabre de la nostra història recent. I ho és tant per arribar a una reconciliació veritable, suposant que siguem capaços de forjar-la, com també per intentar entendre allò que va portar un país a enfrontar-se a si mateix en una guerra. Hauríem de ser capaços de recuperar la memòria d'aquells anys, per dura que sigui.

Cal que s'expliqui als més joves aquest tros de la història del nostre país. Saber què vam perdre tots plegats. Explicar i comentar a les aules, i on calgui, què significa això d'una 'guerra civil'. Aquesta és una assignatura que, per raons òbvies, no es va poder explicar durant la dictadura del general Franco —quan només es podia parlar dels anomenats «nacionals» i dels caiguts «*por Dios y por España*», simplificant les diferents ideologies en dos bàndols: el dels bons i el dels dolents—, i tampoc no s'ha explicat, com convindria, durant aquests darrers trenta-nou anys de democràcia.

Potser és allò d'aquella dita oriental: «Allò a què et resisteixes, persisteix; allò que acceptes, es transforma». Potser si tots plegats féssim la catarsi tant temps ajornada i acceptéssim els fets i les causes pendents, transformàrem la ment i el cor d'aquesta societat que durant massa temps —quasi quaranta anys de franquisme i més des d'una transició política que pateix el mal de l'oblit o de l'amnèsia voluntària— n'ha patit les conseqüències i s'ha resistit a mirar aquell tros de la seva història recent cara a cara.

Perquè, com va escriure Teresa Pàmies: «La història s'escriurà segurament un dia, no pas per descobrir qui era el bo i qui era el dolent. La història s'escriurà per reconstruir uns moments contradictoris i amb totes les seves contradiccions actuant com a factors positius o negatius. Caldrà, potser, esperar molts anys, no per a consultar documents encara secrets i guardats als cofres estatals d'alguns països; no pas perquè morin tots els protagonistes que es podrien sentir denigrats o ferits en l'amor propi, sinó perquè l'estudi d'un període com el de la Guerra Civil Espanyola exigeix, ultra documents encara inassequibles, allunyar-se de les brases que, fins apagades, encara cremen».¹

1. PÀMIES I BERTRAN, Teresa. *Quan érem capitans*. Barcelona: Dopesa, 1974, p. 72-73.

Francisca Costa i Bosch, Narcís Vall-llosada i Costa i Francesc Freixenet i Alborqués. Fotografia feta al taller de l'Antoni Vall-llosada i Camprodon, entre els anys 1927-1930. (ACOS)

Al final d'aquestes pàgines hem transcrit uns documents de l'Ajuntament de Vic, com el document que una sèrie de vigatans excombatents de l'exèrcit franquista —entre ells l'Antoni Vall-llosada— van signar a favor de l'advocat Joan Anglada i Vilardebó, que va haver d'exiliar-se durant la Guerra i que un cop acabada fou represaliat per les noves autoritats locals.

També hem cregut d'interès incloure una relació de vigatans declarats fugitius i una altra dels que foren declarats desertors. La majoria d'ells fugiren de Vic per allistar-se a les tropes revoltades. Aquí també hi trobem el nom de l'Antoni Vall-llosada.

Així mateix, hi ha una altra relació dels regidors de la ciutat de Vic durant la revolució, on es pot comprovar com, pel fet de ser «dels altres», també hagueren de fugir, foren detinguts o condemnats per tribunals militars, i com uns pocs restaren a la seva ciutat.

Antoni Vall-llosada, el protagonista

Antoni Vall-llosada i Costa va néixer el 24 de desembre de 1911 a la ciutat de Vic. Era fill d'Antoni Vall-llosada i Camprodon, que era ferrer i constructor

de carros, i de Francisca Costa i Bosch.² A banda d'en Ton, com familiarment li deien, aquest matrimoni va tenir dos fills més, en Narcís i la Miquela.³ Aquesta família vivia al primer pis del número 40 de la rambla de l'Hospital de la capital d'Osona on, a més, als baixos de l'edifici el pare també hi tenia el taller. Segons ens expliquen, el pare d'en Ton va col·laborar en la forja de la reixa del monument a mossèn Cinto Verdaguer erigit a la confluència de la Diagonal amb el passeig de Sant Joan, a Barcelona.⁴

L'Anton, el nostre protagonista, va estudiar al col·legi dels *Hermanos*, els Maristes, i també a l'Escola Municipal de Dibuix on, com hem pogut comprovar, va ser un dels premiats durant els cursos de 1929, 1930 i 1931. L'any 1930 el premi d'honor va ser per a en Jacint Conill, i el premi extraordinari per a en Ton Vall-llosada. En Ton era nebot dels germans Llucià i Jacint Costa i Bosch,⁵ reconeguts artistes vigatans. Va crear el dibuix durant tota la seva vida.

Ja de ben jove va treballar al taller familiar, on va poder dibuixar i fer peces de forja. Convé recordar que en Francesc Freixenet,⁶ que més endavant seria cap dels milicians de Vic, treballava en aquest taller del pare Vall-llosada.

Més tard l'Anton va treballar com a transportista, amb un camió propi de la marca Citroën,⁷ i després es dedicà a fer de *recader* entre Vic i Barcelona per a l'empresa Colom. Aquesta empresa tenia un local a la plaça del Paradís número 33, de Vic, i al carrer Princesa de Barcelona. El camió que aleshores portava, amb un colom dibuixat a la carrosseria, també de la seva propietat, era de la marca Krupp.⁸

Els primers dies de la Guerra i amb aquest camió, en el qual en Ton va construir un doble fons —d'uns 60 centímetres entre la cabina i la caixa, just per poder-s'hi

2. Antoni Vall-llosada i Camprodon (Vic, 1878-1947). Francisca Costa i Bosch (Vic, 1878-1945).

3. Narcís Vall-llosada i Costa (Vic, 1909-1989), al qual solen anomenar «Siset». Miquela Vall-llosada i Costa (Vic, 1917-1999).

4. Explicat pels seus familiars.

5. Llucià Costa i Bosch (Vic, 1883-1942) va ser un reconegut pintor i dibuixant, a qui la seva ciutat va dedicar un carrer. Jacint Costa i Bosch (Vic, 1899-1980), famós pessebrista i poeta, va ser ordenat prevere el 1924. Acabada la Guerra Civil fou nomenat vicari de la catedral, i l'any 1944, director de la Casa de Caritat de Vic.

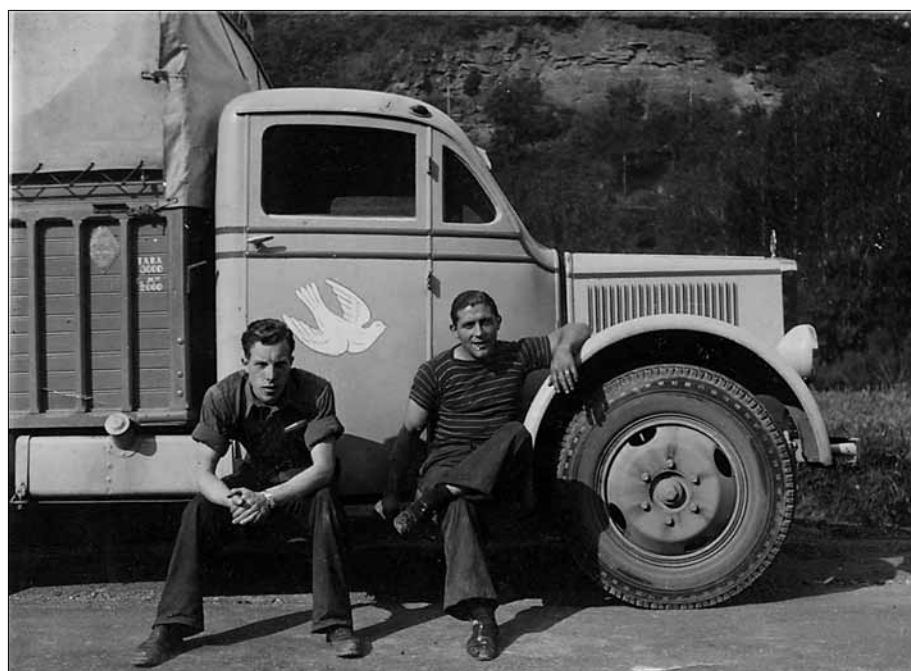
6. Francesc Freixenet i Alborqués, nascut a Vic l'any 1910. Militant de la CNT-FAI, vivia al carrer Nou. Arran dels Fets de Maig de l'any 1937, en Freixenet, com d'altres milicians vigatans, va ser detingut i empresonat, primer a la Model de Barcelona i més tard traslladat a la presó o preventori de Vic. Segons la relació setmanal dels empresonats a Vic, hi hem trobat el seu nom com a ingressat el dia 14 d'abril de 1938, amb la data de sortida de l'1 de maig del mateix any. Sembla, doncs, que ja havia estat detingut amb anterioritat. Després de la Guerra s'exilià a Sud-amèrica on va morir, aparentment cap als anys vuitanta del segle passat. A propòsit d'en Freixenet, cal deixar clar que el peu de la fotografia que es reproduïx a la pàgina 175 del llibre *Los sicarios de la retaguardia*, escrit per Isidre Cunill, no correspon a la veritat, ja que ni el taller és de cap familiar d'en Freixenet, ni les altres dues persones són germans d'ell. Es tracta d'una fotografia feta entre els anys 1927 i 1930 al taller del pare Vall-llosada, on apareixen la mare d'en Ton Vall-llosada, Francisca Costa, el seu germà Narcís, al centre de la imatge, i en Freixenet, a la dreta.

7. Camió Citroën, de 18 HP, matrícula B-51.550, donat d'alta l'abril de 1933, fins que el desembre de 1935 fou donat de baixa.

8. Camió de tres tones i 18 HP, matrícula B-60.365, donat d'alta l'abril de 1935 i «traspassat», durant la col·lectivització, a Transports Reunits, del carrer Verdaguer, el 15 de novembre de 1936. Aquest camió va poder ser recuperat l'agost de 1939 i fou donat de baixa el desembre de 1942. Dades del Registre d'Altes i Baixes de Vehicles (AMV).

Anton Vall-Ilosada i Mariano Cunill amb el camió, marca Citroën, de Transports Colom. Fotografia feta abans de la guerra. (ACOS)

Anton Vall-Ilosada (a l'esquerra) i Pere Díez amb el camió Krupp de Transports Colom. Fotografia d'abans de la guerra. (AFV)

Sucursal de Transports Colom. Juny 1934. (AFV)

amagar alguna persona dreta—, va poder portar fins a Barcelona alguns capellans de Vic, entre ells el seu oncle mossèn Jacint Costa, que es va refugiar, fins que va acabar la guerra, a casa del seu nebot, en Narcís Vall-Ilosada (Siset), que vivia al carrer Marina de Barcelona.

Cal esmentar que en Ton també es va oferir a portar a Barcelona un altre capellà amic, si bé aquest va refusar l'ofertament confiat en la promesa que li havien fet des del Comitè de Vic que el respectarien. Es tractava d'Enric Pereira, beneficiat de la catedral, que va ser assassinat l'1 de setembre de 1936 a la carretera de Sentfores.⁹

L'Anton conduïa el camió, i en Pere Díez era el mossò que l'acompanyava. Aquest camió seria col·lectivitzat l'agost de 1936.

Pere Díez

Paga la pena parlar aquí una mica d'en Pere Díez i Díez —en Pedro, com era conegut a Vic— ja que va ser el company inseparable d'en Vall-Ilosada —aquest com a xofer i en Pere com a mossò acompanyant— i també dels fets que passarien la tarda del 21 de juliol de 1936, quan un grup de gent armada, vinguts de fora de Vic, van anar a incendiar la catedral, el Museu, la Biblioteca i el Palau Episcopal, dels quals parlarem més endavant.

9. Enric Pereira i Soler (la Seu d'Urgell, 1875 - Vic, 1936).

Pere Francitorra, Anton Vall-llosada i Ramon Parareda. 31 maig 1932. (ACOS)

Segons ens ha explicat la seva filla, Àngela, en Pere Díez havia nascut a Astille-ro (Santander) l'any 1911. Quan va venir a viure a Vic, per mediació del marit de la seva tia, que era ferroviari destinat a l'estació de Vic, primer va anar a treballar a la Renfe;¹⁰ més tard va fer d'ajudant de cuina a l'Hotel Colon, i després aniria a treballar a Marbres Ripoll.

Continuant l'afició que ja tenia pel futbol a la seva terra, un cop a Vic va jugar amb la Peña Bons,¹¹ fins que es va lesionar disputant un partit al camp del Manlleu.

Just abans de la Guerra es va casar amb Àngela Tomàs.¹² Com hem dit, en Pere va treballar amb en Ton Vall-llosada, al qual ajudava en les tasques de *recader* amb el camió de Transports Colom. Els primers dies de la Guerra, en Pere, com a ajudant, i en Ton, com a conductor d'aquell camió, van poder portar, com ja hem esmentat, alguns capellans fins a Barcelona perquè s'hi amaguessin.

10. Pedro González Martínez (Cobrenes, Santander, 1894), treballava a l'estació de trens de Vic. Estava casat amb Andrea Sansebastián Díez (Santander, 1893).

11. Segons un cartell conservat per la filla d'en Pedro, el diumenge 3 d'abril de 1933, al camp del Vic FC, jugava la Joventut Vigatana contra la Peña Bons. En aquest darrer equip hi jugaven: Roura, Francitorra, Rovira, Vallès, Toll, Vila, Coma, Estapé, Clos, Jiménez i Castellano. I com a suplents: Prat i Costa; l'àrbitre va ser en Conill. Aleshores en Díez ja estava lesionat. Alguns d'aquests noms els anirem trobant al llarg d'aquest treball.

12. Àngela Tomàs i Castellví (Santa Eugènia de Berga, 1914 - Vic, 1992).

En Ton Vall-llosada amb uns amics. Dret a sobre el camió, en Pere Díez. Març de 1936. (AFV)

Després de la Guerra, en Pedro es va dedicar a fer de xofer de la Destil·leria Fitè —dels Licors Estrella—, el propietari de la qual era president del Vic CF.

Com que els de postguerra van ser temps de gana, moltes persones es van dedicar a allò que se'n va dir 'estraperlo', i en Pere va haver d'agafar la feina de portar un camió, que tenia un doble fons, per anar a buscar oli, farina o altres queviures fora de Vic.¹³

Uns anys després va conduir un autocar d'Autos Vic, l'empresa fundada per en Lluçia Aliberch, aleshores dirigida pel seu fill Pere, que de dilluns a dissabte portava les dones de pobles propers a Vic que treballaven a la fàbrica Còdol Dret, a Roda de Ter. Els diumenges amb aquell mateix autocar feia excursions cap a Montserrat, Lourdes, etc.

El 1937 van cridar la seva lleva, i en Pere Díez va marxar cap a Barcelona per servir a l'exèrcit republicà amb un camió d'intendència pels fronts de Codo, Belchite i la Sierra de Híjar, entre altres.

Durant la desfeta republicana va passar cap a França, on va ser retingut, com tants d'altres, al camp de concentració d'Argelers. Des d'allà, un dia va intentar la fuga, que fracassà. Més tard ho va tornar a intentar, i aquesta vegada, primer fugint pel mar nedant i després a peu, va poder arribar a Vic.

Un cop a la seva ciutat, en Ramon Rovira i Bori, de can Cama, l'espardenyeria de la plaça de la Divina Pastora, que havia estat regidor de l'Ajuntament de Vic, el va avalar i aleshores va poder fer vida normal. Cal dir que la dona d'en Pedro treballava en aquella casa.

En Pedro va morir a Vic el 26 de febrer de 1982.

Ens hem estès a parlar d'en Pere Díez ja que ell, juntament amb en Ton Vall-llosada i en Lluís Jiménez,¹⁴ —pel que aquest darrer explica en una carta adreçada, a través de la premsa, a l'Albert Manent— van ser uns dels protagonistes d'aquella tarda fatídica del 21 de juliol de 1936 —el primer dia de revolució a Vic— durant la crema de la catedral i del Palau Episcopal.

Una carta de Lluís Jiménez

Creiem d'interès, pels fets en què va participar Anton Vall-llosada, i per entendre millor la personalitat de l'autor del dietari que reproduïm, fer la transcripció íntegra de la carta que en Lluís Jiménez va adreçar a l'Albert Manent explicant els fets ocorreguts el 21 de juliol de 1936 davant de la catedral de Vic.

Aquesta carta, escrita en resposta a un article que Manent havia publicat al suplement de *La Vanguardia* el 20 de juliol de 1986, va donar peu també que en

13. Els propietaris del camió eren en Ramon Aliberch i en Joan Vinyeta.

14. Lluís Jiménez i Cerrada (Vic, 1913-1993). Va fer de transportista en el negoci familiar i més tard de fotògraf, on va desenvolupar una feina molt important i reconeguda, recollint més de dues-centes mil fotografies, a més de pel·lícules de gran valor documental. Per conèixer la seva vida i obra, vegeu: SANYES I CAPDEVILA, Elisabet. *Fotografia històrica de Vic. Lluís Jiménez i Cerrada (1913-1993)*. Vic: Col·legi de Sant Miquel dels Sants, 2009.

Josep M. Solà i Sala escrivís un altre article al diari *Ausona*, amb el títol «Pintura al forn»,¹⁵ sobre els fets d'aquell dia de juliol.

Aquesta és la carta d'en Jiménez:

«A l'atenció del Sr. Albert Manent¹⁶

Eren les sis de la tarda del dia 21 de juliol del 1936. Faltava un dia just per celebrar els meus 23 anys. Em trobava a la porta de casa, encuriós i amb més por que goig, esguardant la poca gent que corria com si talment una força invisible els empaités. Un, que anava a tota pressa per la vorera, em digué que la catedral cremava pels quatre costats. A contracor de l'opinió del meu pare, vaig fugir comes ajudeu-me, a baixar pel carrer de l'Escola fins arribar a la Plaça de la Catedral. L'espectacle era desolador. La porta central de l'església oberta de bat a bat, deixava entreveure el pavorós forn que consumia les piles dels bancs i la silleria (sic) del cor dels canonges. A la drete de la façana de la Seu, els dos balcons que corresponien a la Biblioteca i al Museu,¹⁷ vomitaven glopades de flamarades i de fum espès i negre... Esglaiat, vaig atansar-me als graons que separaven la plaça de les portes de la Seu i del Palau del bisbat.

Dues persones per mi conegudes i amigues contemplaven l'espectacle. Vaig atansar-m'hi i comentarem encongits aquella escena que no enteníem el perquè succeïa. Se'ns apropà un milicià amb l'escopeta a sota el braç —era manco (sic) i l'aixella li feia de suport de l'arma— i ens demanà què hi fèiem allà. El més decidit dels tres que formàvem el grup s'atreví a dir-li: Per què la cremeu la Catedral? El milicià amb mirada i gest d'indiferència va contestar dient-li: Ja en comprareu una altra de Catedral... Però altra vegada el més decidit replicà amb una altra observació i amb més o menys aquestes paraules: Al museu no s'hi guarden solament creus i casulles, també hi ha col·leccions de monedes i calzes d'or i plata que valen un tresor...

El milicià va quedar pensatiu i li va espetar altra volta amb el mateix to d'indiferència: Si és així, vosaltres mateixos i si us veieu capaços vosaltres mateixos apagueu-lo.

Els bombers havien arribat feia una estona amb el cotxe-bomba, un De Dion Bouton de rodes massisses carregats de bona intenció a fi d'apagar i salvar el que bonament poguessin, però els milicians no els van deixar actuar. El meu conegut, el més decidit, no s'ho va pensar gens ni gaire per anar de dret al capataç (sic) dels bombers i demanar-li que li deixés un pal llarg amb graons i un ganxo, és a dir, una eina de bomber especial per enfil·lar-se als balcons de poca alçada. El balcó, primer de l'ala esquerra del Palau del bisbe, va [ser] el

15. *Ausona* (22 d'agost de 1986), p. 7.

16. Albert Manent i Segimon (Premià de Dalt, 1930 - Barcelona, 2014). Crític literari, poeta i escriptor. Fill del també escriptor Marià Manent i Cisa. Lluitador antifranquista, Albert Manent ha estat un prolífic historiador de la cultura i de l'Església catalanes. Va ser assessor del president Jordi Pujol i director del Centre d'Història Contemporània.

17. Els dos balcons als quals es refereix Jiménez, a la part drete de la catedral, corresponen a l'habitatge del bisbe, no pas a la Biblioteca, que no va ser cremada, ni al Museu, que aleshores era al segon pis de l'edifici del Palau Episcopal.

lloc escollit per enflar-se i entrar a la Biblioteca.¹⁸ L'altre company li allargà una galleda plena d'aigua, després una altra i una altra... Fou llavors quan els bombers es decidiren a entrar en acció.

Enxufades (sic) les mànegues a l'autobomba van poder dominar les flames i poca estona després ja només sortia fum pels balcons... A la Catedral no es va atrevir ningú a entrar-hi. Ni amb deu cotxes-bomba tampoc no es podia apagar el foc. Les bigues de la teulada ja cremaven i ni el Dant seria prou capacitat per a descriure l'horrorós espectacle.

Esmaperdut i amb tristesa plena, després de molta estona —dues o tres hores, què sé jo— vàrem marxar de la Plaça de la Catedral guardant a la retina la rogenca foguera, els espetecs del cremar de les fustes i el terrabastall del caure a trossos la teulada.

Pel que fa referència al Sr. Soler i Pla,¹⁹ esmentat en el seu article de “La Iglesia católica durante la Guerra Civil” del fulletó de La Vanguardia del 20 de juliol de 1986, ningú el va veure.

L'Anton Vall-llosada i Costa, o sia, el més atrevit, i el seu company en Pere Díaz [Díez] i Díaz, els autèntics herois d'aquesta gesta, mai ningú els ha esmentat...

18. Com ja hem apuntat, es tracta de l'habitatge del bisbe, que aleshores ja havia marxat de casa, i no pas de la Biblioteca Episcopal.

19. Segons ens va explicar Albert Manent, es tractaria del Dr. Joan Solé i Pla (Barcelona, 1874 - Barraqüilla, Colòmbia, 1950). El 1932 fou diputat al Parlament de Catalunya per ERC; membre de la junta del Patronat d'Assistència Social de les Cases de Caritat i Maternitat i Expòsits i de Protecció de Menors. Durant la Guerra va ser membre del Socors Roig Internacional de Catalunya. Va col·laborar amb Ventura Gassol i Rovira (1893-1980), aleshores conseller de Cultura, en la salvaguarda del patrimoni català. Cal destacar el seu paper en la salvació del monestir de Montserrat, al capdavant d'un grup de mossos d'esquadra i de milicians d'Estat Català. També va ser decisiva la seva participació en el rescat i salvament del cardenal Francesc Vidal i Barraquer (1868-1943) quan ja havia estat detingut per un grup de faistes. Sobre la presència del Dr. Solé i Pla a Vic, hem pogut constatar que aquella tarda de juliol va fer acte de presència a la capital d'Osona per tal d'intentar evitar la destrucció dels béns artístics i patrimonials. Solé i Pla, segons es desprèn dels seus escrits, seguint les ordres del conseller Ventura Gassol, es va traslladar al monestir de Montserrat on va arribar el migdia del 22 de juliol, just abans que hi arribessin uns «incontrolats», que van dir ser membres de les Joventuts Llibertàries del barri de La Torrassa, de l'Hospitalet de Llobregat, disposats a incendiar-lo. Després d'enfrontar-se amb aquells homes armats i un cop ensenyats els documents que portava els quals l'acreditaven com a membre del Parlament enviat pel conseller Gassol, va procedir a declarar el recinte del monestir «Edifici incautat per la Generalitat de Catalunya per al servei de les institucions del poble». Davant d'això, «els revolucionaris van decidir retirar-se, amenaçant d'anar a Vic. (...) Des de Montserrat, deixant el monestir amb el destacament que havia enviat el conseller Espanya, Solé i Pla va veure una fumera que provenia de Vic i va sortir prest amb els seus acompanyants. Va passar per Moià, on va trobar un autocar amb “murciàns” de Santa Coloma de Gramenet que venien de saquejar l'església del poble. A la capital osonenca, hi va arribar a les cinc de la tarda. La catedral cremava, i amb ella les pintures de Josep Maria Sert. Després de dur a terme diverses gestions amb les autoritats locals, el doctor va sortir, “deixant-ho mig apuntalat amb agulles”, en direcció a Ripoll, on va arribar a negra nit. (...) L'endemà al matí va anar a Ribes de Freser i Sant Joan de les Abadesses, on no hagué de lamentar cap desgràcia. A la tarda va retornar a Barcelona passant, de nou, per Ripoll, Manlleu i Vic, on “no es veu més que gent que treu el cap per un portal mig tancat (...). La vida és morta, allò sembla arran del front”. ESCULIES I SERRAT, Joan. *Joan Solé i Pla. Un separatista entre Macià i Companys*. Barcelona: Edicions de 1984, 2011, p. 266-267. En acabar la Guerra Civil Espanyola, el Dr. Solé i Pla es va exiliar i es va establir a Barraqüilla.

Per això he enfilat l'agulla a fi de polir i posar al lloc que li correspon, aquest tros d'història que a nosaltres, vigatans i testimonis d'aquells fets, fan sentir-nos obligats a demanar una rectificació.

La història neta i polida, tal com ha de ser.

Lluís Jiménez

Vic, agost del 1986.»²⁰

Segons ens va explicar en Miquel Adillón,²¹ tots aquests fets foren perpetrats per gent armada de Santa Coloma de Gramenet,²² vinguts d'aquella ciutat amb uns camions i un automòbil negre.

Van sortir de Santa Coloma amb la intenció d'anar a cremar esglésies a Granollers, però com que el comitè d'allà els va aturar, van decidir fer via cap a Vic, tal vegada recordant allò que Vic és anomenada «la ciutat dels sants» i que hi viu un bisbe. Arribats a la Garriga decidiren fer una parada per dinar, i ho feren a la fonda Santa Digna, on pagaren el servei amb un *vale* (sense cap valor). Ben menjats i beguts, continuaren el viatge cap a Vic. Qui manava aquest escamot era una dona que anava en el cotxe negre. A quarts de cinc de la tarda d'aquell dimarts 21 de juliol van arribar a Vic.

20. Sobre els fets ocorreguts aquella tarda a la catedral i al Palau Episcopal, cal fer unes precisions al relat que en fa en Lluís Jiménez en la seva carta. Una carta escrita, cal tenir-ho present, cinquanta anys més tard. A banda de les nombroses persones que van córrer cap a la plaça de la Catedral per mirar què passava, molt pocs deuen ser els qui s'hi van implicar ajudant, en la mesura del possible, els bombers i el Dr. Junyent que sabem que va intentar salvar el que va poder. Uns d'aquests darrers deuen ser, segons ens explica Jiménez, en Vall-llosada, «el més atrevit», i en Pere Díez. El fet que en la carta en Jiménez no s'hi inclogui a ell mateix com un dels «herois» d'aquella «gesta», creiem que dóna credibilitat al relat dels fets descrits pel que fa a la participació dels seus dos coneguts. Massa sovint passa que anys després de transcorreguts uns fets que, diguem-ne, esdevindran «històrics», apareixen molts presumptes protagonistes. Uns potser hi eren i feien de badocs, d'altres potser s'ho guaitaven d'amagat, i altres potser ni eren al lloc dels fets, però se'n fan protagonistes, quan no herois.

21. Miquel Adillón i Baucells (Vic, 1921 - el Brull, 2007). Entrevista feta el 20 de novembre de 2006, a casa seva, al mas Els Bastons del Brull.

22. Hi ha algun autor, com hem vist, que assegura que aquella gent venien des de la Torrassa (l'Hospitalet de Llobregat). El nostre entrevistat, testimoni ocular dels fets, ens va assegurar el que hem transcrit, com així també ho corroboren altres autors. Segons explica Dolors Marin, citant el testimoni d'Albert Bonet i Marrugat (1894-1974), consiliari general de la Federació de Joves Cristians de Catalunya (FJCC), que aquell dia es trobava a Montserrat on se celebrava una trobada dels fejecistes de Santa Maria del Mar de Barcelona, diu que «arribaren dos camions de la FAI de Santa Coloma de Gramenet disposats a cremar-ho tot». MARIN I SILVESTRE, Dolors. *Francesca Bonnemaison, educadora de ciutadanes*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2004, p. 167-168. Aquesta versió coincidiria amb el que ens va explicar Miquel Adillón. Suposem que aquells «incontrolats», que van dir que anirien a Vic, van marxar de Montserrat abans que ho fes el doctor Solé, que encara hi va restar una bona estona després d'entrevistar-se amb l'abat Antoni Maria Marçet i d'haver disposat una sèrie de mesures de seguretat, tant pels edificis com pels religiosos i seglars que es trobaven allà. També podria ser que els homes armats, que segons Adillón eren de Santa Coloma de Gramenet, i que el doctor Solé i Pla es va trobar a Moià, es reunissin a Vic amb els que havien arribat des de Montserrat. Sigui com sigui, el que està clar és que els incendis i destrosses perpetrats els primers moments de la revolució a molts pobles de la demarcació de Barcelona, generalment van ser obra de gent vinguda de fora, especialment de l'entorn de la capital catalana. Més tard, els actes de saqueigs i assassinats sovint foren dirigits i/o comesos per veïns de les mateixes poblacions.

En Miquel Adillón estava treballant en una pelleteria, a l'altra banda del pont romànic, al costat de can Carana.²³ L'amo, que es deia Vila Abril, afiliat a la CNT, havia demanat al Comitè de Vic permís per poder treballar, ja que tenia unes pells que si no les treballaven es farien malbé. Els del comitè, malgrat la vaga general imperant, li donaren permís per fer-ho, però amb la condició que tingués la porta tancada i sense engegar motors.

A les tres de la tarda, quan la campana de la catedral, batejada com Redonell, que tothom anomenava la «de la son», tocava a oració cridant els canonges, en Miquel va veure passar el canonge Pous²⁴ i un altre que anaven cap a la catedral i, segons ens diu l'Adillón, en aquella hora ell no va veure cap milicià.

A quarts de cinc de la tarda es va sentir un soroll de vidres trencats. En Ramon de can Carana, que vivia al costat de la fàbrica, li va dir que havien calat foc a la catedral i al Palau Episcopal. L'Adillón va veure el fum que sortia de la catedral i en «Tino» amb el cotxe dels bombers. Va córrer cap allà, on va trobar mossèn Junyent, que ja anava vestit de seglar.²⁵

També va trobar a un que es deia Coll, que li va explicar que havien arribat tres camions que es van parar al fanal de la plaça Balmes —l'entrada de Vic per la carretera de Barcelona, a tocar del carrer de Santa Maria, on hi ha el Palau Episcopal.

El primer que van fer aquella gent armada va ser anar cap a l'oratori de can Pepito Ricart, on van trencar la porta i van començar a treure els objectes que hi havia dins i els van cremar. Després es van dirigir cap a la catedral, on es van dedicar a treure els mobles, imatges, ornaments, llibres, etc., i van fer una pila amb tot allò al mig de la plaça per calar-hi foc. Llavors va arribar la dona que anava al cotxe negre, que va dir als milicians que ho tornessin a entrar tot a dins de la catedral i que hi calessin foc a dins, no a la plaça.²⁶

El claretià Pere Bertrams, des d'una casa veïna de la Mercè, va poder veure, segons escriu el també claretià Jesús Quibus: «*los primeros desmanes de las turbas que entonces salían de la catedral, pasaban ante el convento de las Beatas y se disponían a desembarcar en la calle de la Merced capitaneadas por una grasieta miliciana*».²⁷

Dos dies més tard, un grup d'homes van anar a l'església dels Dolors, que és darrere de la catedral i que encara tenia les portes obertes, cercant el rector. Va ser allà on van matar el sagristà que s'hi va enfrontar i van ferir la seva germana, Ma-

23. Pont romànic de Vic sobre el riu Mèder, també anomenat Pont de Queralt. En aquella zona de la ciutat s'hi trobaven les adoberies.

24. Segurament es tractava del canonge Pere Pous i Solà (Santa Coloma de Centelles, 1887 - Malla, 1936).

25. Segons el Dr. Miquel S. Gros, el Dr. Junyent li havia explicat que aleshores ja no anava vestit de seglar, sinó que anava vestit de bomber, ja que en «Tino» li havia portat un vestit de bomber a casa seva, a la Plaça, per tal que pogués anar-hi sense aixecar sospites. Segons en Miquel Adillón, que presenciava els fets, en «Tino» s'adreçava, amb veu fluixa, al Dr. Junyent, dient-li: «mossèn», i aquest el feia callar amb un: «pss..., no em diguis mossèn!».

26. Entrevista feta a Miquel Adillón el dia 20 de novembre de 2006.

27. QUIBUS I POMAR, Jesús. *Misioneros mártires*. Barcelona: Gráficas Claret, 1942, p. 244.

ria, que era la majordona del rector.²⁸ Els dos germans eren de Centelles. Aquell, segons ens diu en Miquel Adillón, va ser el primer mort de la Guerra Civil a Vic.²⁹

Els dies i els fets que seguiren aquella tarda van fer que a Vic —aleshores una ciutat de poc més de quinze mil habitants—, tal com va passar a la resta de Catalunya, «l'ordre de tota la vida» es capgirés. La revolució va començar a decretar el nou ordre que hauria de regir la vida de la ciutat a partir d'aleshores.

No entrarem aquí a exposar ni a analitzar les mesures benefactores que des del nou poder municipal es decretaren en favor dels obrers i de les classes populars, ni sobre les transformacions econòmiques i socials; tampoc no escriurem sobre els nombrosos assassinats, destruccions i altres actes execrables fets en nom de la revolució, de la llibertat i de la República. Tot això s'escapa d'aquest treball, com ja hem anat exposant en la introducció.³⁰

S'havia d'acabar amb el predomini del capitalisme, de la burgesia i sobretot de l'Església, que tanta influència tenia en la societat vigatana, i establir un nou poder, el poder de les classes populars. I una de les mesures, entre d'altres, per aconseguir-ho, van ser les col·lectivitzacions i les expropiacions.

L'octubre de l'any 1936, com es va fer en altres ciutats, també a Vic es va formar una cooperativa de transportistes.³¹ Aquesta va ser presidida per Lluís Balaguer,³² que era membre del Partit Socialista Unificat i que va ocupar el càrrec de tinent d'alcalde de l'Ajuntament i de president de la Comissió de Governació.

En un escrit d'en Vall-llosada, s'explica que el mes de setembre de 1937³³ en Balaguer va apoderar-se del cotxe de la seva propietat, un turisme marca Citroën

28. Precisament Maria Llorens i Muns, el maig de 1941, es va presentar a la Delegació Provincial de Excombatientes, a Barcelona, sol·licitant un lloc de treball a Vic atesa la seva condició de, segons llegim, «*presunta mutilada de guerra por haber sufrido fusilamiento por la orda marxista en el templo de los Dolores de esa localidad*». Correspondència de l'any 1941 (AMV).

29. Es tracta de Salvador Llorens i Muns (Centelles, 1899 - Vic, 1936). En les «Declaracions de defunció i servei funerari» es fa constar que era solter, que va morir d'accident i que va ser enterrat de beneficència a terra, el dia 25 (AMV). El rector era Mn. Josep Anglada i Ollich (Vic, 1874 - Santa Eulàlia de Riuprimer, 1936). Els dos foren assassinats el dia 23 de juliol. Fem notar que el nom de Salvador Llorens, si bé surt en llista dels «*Caídos por Dios y por España*» publicada al diari *Ausona* del dia 28 d'octubre de 1944, no l'hem trobat en la relació de morts d'Osona de l'obra de SOLÉ I SABATÉ J. M.; VILLARROYA I FONT, J. *La repressió a la rera guarda de Catalunya (1936-1939)*. Vol. II. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, p. 360.

30. Sobre aquests temes vegeu: SOLÉ I SABATÉ; VILLARROYA I FONT, *op. cit.* I pel que fa a les transformacions econòmiques i socials a la ciutat de Vic, vegeu: CASANOVAS I PRAT, Josep. *Quan les campanes van emmudir*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1993.

31. La Cooperativa Obrera de Transports Reunits de Vic, del carrer Verdaguer.

32. Es tracta de Lluís Balaguer i Bonaventura, nascut a Sant Hipòlit el 1906. Vivia al carrer Sant Pau de Vic i havia fet de xofer. Era membre del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC). Aquest partit va entrar a l'equip de govern de l'Ajuntament després dels Fets de Maig de 1937. En l'acta del ple extraordinari de l'Ajuntament de Vic del dia 26 de juny de 1937 s'anota la constitució del nou consistori on hi figura Lluís Balaguer.

33. Aquest automòbil, adquirit pel pare Vall-llosada l'any 1929, va ser requisat i «traspasat» a Transports Reunits el novembre de 1936. Es deu tractar d'un error d'en Ton, ja que en la carta que des de Madrid, el 16 de març de 1937, va adreçar a la seva xicota, ja hi diu que: «Ja saps tu que el Citroën no l'hem vist més, i segurament no el tornarem a veure». Per tant, la requisita ha de ser en una data anterior, no pas al mes de setembre.

matrícula B-37.914, segurament —diu—, com a represàlia per haver estat declarat pròfug de l'exèrcit popular. També s'hi diu que, cinc dies més tard, en Balaguer el va regalar a un comissari polític de l'exèrcit roig anomenat Francisco Fraile.³⁴

Abans de la Guerra, l'Anton Vall-Ilosada festejava amb la vigatana Mercè Casacuberta.³⁵ Aquell festeig, però, va quedar interromput per l'esclat de la Guerra Civil.

No seria fins acabada la Guerra, el novembre de 1939, que l'Anton i la Mercè es van poder casar. El nou matrimoni va haver d'anar a viure —amb els pares i la germana d'ell— al carrer de la Fusina número 20, ja que la casa familiar de la rambla de l'Hospital va quedar aterrada per l'explosió d'un polvorí que hi havia a la caserna d'Infanteria situada just al costat de la casa dels Vall-Ilosada. Aquella casa tenia tres pisos dobles i els baixos, utilitzats com a taller, amb un cobert a la part del darrere. L'explosió va ser a conseqüència d'un incendi que va afectar unes caixes de trilita que eren a la paret de la caserna que donava a la propietat dels Vall-Ilosada.

La Miquela, germana d'en Ton, va ser la primera que es va adonar que hi havia un incendi; va avisar els veïns —a l'edifici afectat hi vivien cinc famílies a més dels Vall-Ilosada, en total 18 persones— i va sortir al carrer per alertar els soldats que van cridar: «*¡todo el mundo a la calle!*».

A resultes d'aquesta explosió van morir dues persones i diverses més van resultar ferides.

Un dels morts va ser Lluís Viñeta i Plantalamor, de 52 anys, que era forner i vivia davant per davant del lloc de l'explosió. Una reixa de la caserna va anar a parar a casa seva per l'explosió i el va tocar de ple. Va morir al cap d'un parell de dies de ser ingressat a l'hospital. Tenia tres fills.

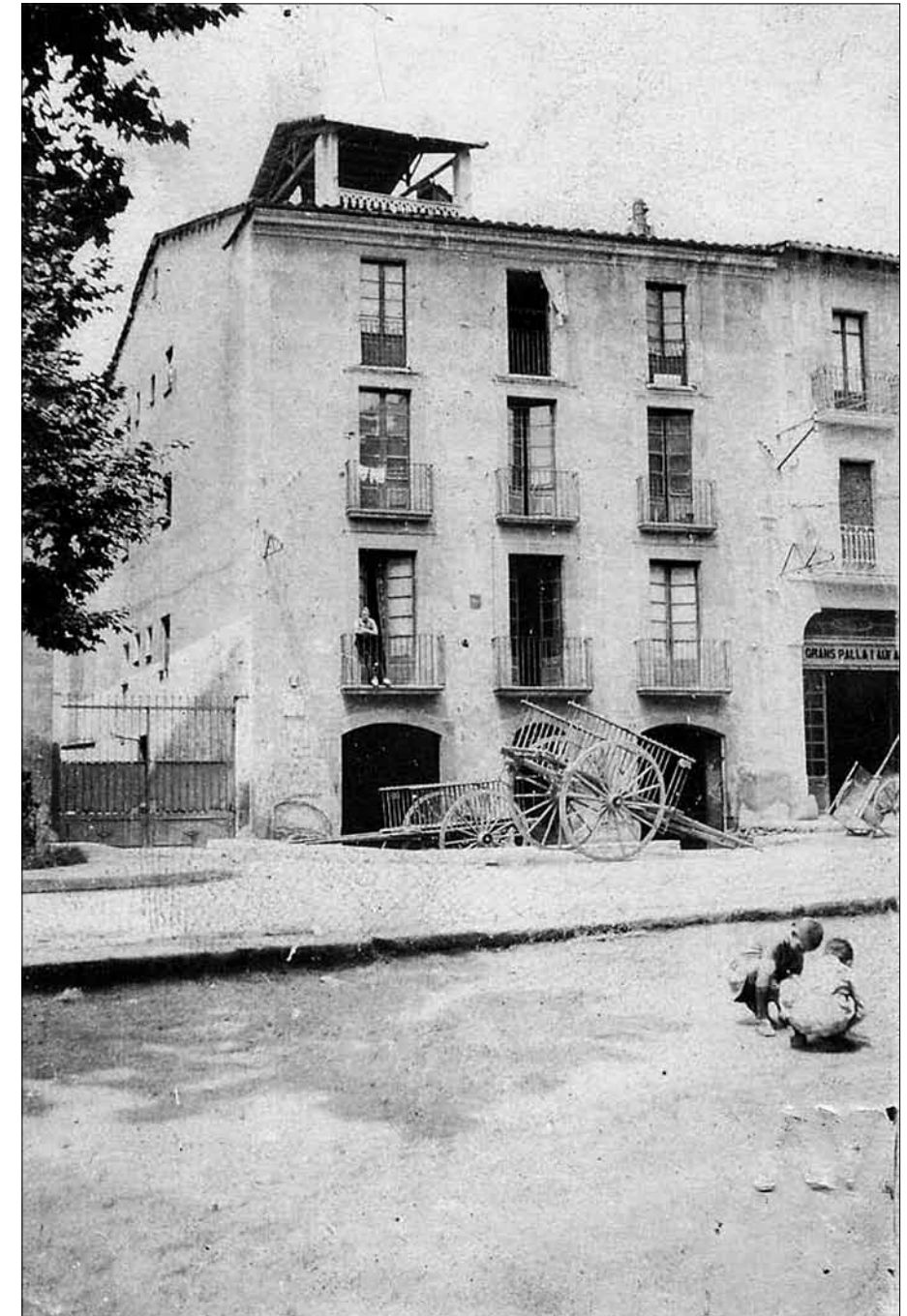
L'altra persona morta va ser Manuela Gordo, de 57 anys, que vivia en un dels pisos de can Vall-Ilosada. Aquesta dona quan va sentir els crits avisant del foc va baixar corrents al carrer, però sembla que es va adonar que al pis s'hi havia deixat alguna cosa important i va tornar a pujar a casa seva. Allà va ser on l'agafà l'explosió i on va morir.³⁶

Pel registre d'entrades a l'Hospital de la Santa Creu sabem que entre els ferits hi va haver la dona del forner, Àngela Aguilar, de 40 anys, i la seva filla Angeleta, de 22 anys, que va haver d'estar-se uns sis mesos ingressada.

34. El setembre de 1937, l'Anton Vall-Ilosada es trobava amagat esperant poder creuar la frontera amb França. Sobre Francisco Fraile no hem trobat cap referència. Escrit de denúncia d'Antoní Vall-Ilosada i Costa, amb data del 2 d'agost de 1939. Correspondència de l'any 1939 (AMV).

35. Mercè Casacuberta i Molas (Vic, 1911-1996).

36. Lluís Viñeta i Plantalamor havia nascut a Malla. La seva dona, Àngela Aguilar i Ricart, era natural de Vic. A la casa també hi vivien els seus fills Ramon, de 10 anys, i Dolors, que en tenia 15. L'altra filla, Angeleta, que va resultar ferida, tenia llur domicili en una altra casa de la rambla de l'Hospital, però aquell dia, casualment, estava a casa dels seus pares. Manuela Gordo Moreno era nascuda al poble de Villar del Arzobispo (València). Tenia dos fills. L'alcalde de Vic, en aquell moment Josep Vilaplana i Pujolar, va fer un comunicat demanant notícies sobre on es trobava aquesta dona que vivia al segon pis del número 40 de la rambla de l'Hospital, i ho féu saber a Francisco Goula, que vivia al número 38 del mateix carrer.

La casa i taller dels Vall-Ilosada, a la Rambla de l'Hospital n. 40 de Vic, abans de l'explosió. (AFV)

La casa dels Vall-Ilosada, a la Rambla de l'Hospital, després de l'explosió. Juliol de 1939. (ACOS)

Així va quedar la casa de la família Vall-Ilosada després de l'incendi i posterior explosió a la caserna de la Rambla de l'Hospital. Juliol de 1939. (AFV)

Tram final de la Rambla de l'Hospital, on es pot veure l'església de l'Hospital de la Sta. Creu, l'edifici de la Casa de Beneficència, la caserna de l'exèrcit i, al fons, la casa dels Vall-llosada. (ACOS)

Un altre ferit va ser Pere Toll i Brunet, que feia d'esmolet en el petit cobert dels baixos de la casa que es va esfondrar i que va estar dos dies enterrat sota la runa.

El 16 d'agost de 1939, l'Ajuntament de Vic va adreçar una carta al capità general de la 4a Regió, en què sol·licitava «una subvención importante para atender las ampliaciones proyectadas que debían tender principalmente al mejoramiento de las condiciones higiénicas, con la instalación de baños, duchas y retretes y dar una mayor amplitud a las naves utilizadas para dormitorios de la tropa». Més endavant, a la carta, hi podem llegir: «Iniciados tan solo los primeros trabajos para formular el proyecto, un acto imprevisto puso en sobresalto a toda la ciudad con las consiguientes desgracias personales entre el elemento civil i militar, y el derrumbamiento de edificios cercanos al lugar».³⁷

L'Ajuntament va pressupostar, com a quantitat necessària per arreglar els desperfectes ocasionats per l'explosió (parets, sostres i teulades), unes cent mil pesetes.

Posteriorment, el dia 25 d'agost, una comissió de l'Ajuntament es va desplaçar fins a Barcelona per tal de visitar el tinent general Ordaz,³⁸ cap de la 4a Regió

37. Correspondència de l'any 1939 (AMV).

38. Luis Orgaz Yoldi (1881-1946), capità general de Catalunya de 1939 a 1941. Va ser un dels militars que va conspirar contra Franco i a favor de la restauració de la monarquia, representada aleshores pel comte de Barcelona, Joan de Borbó.

Militar, i sol·licitar-li, aquesta vegada personalment, que es restaurés la caserna malmesa per l'explosió.³⁹

Per un altre escrit, datat el 30 de setembre de 1939,⁴⁰ signat pel pare d'en Ton, ens assabentem de l'hora del succés i de la precària situació econòmica en què va quedar aquella família. El pare fa constar que és excaptiu, i que a causa de l'explosió del polvorí de la caserna d'Infanteria, ocorreguda a tres quarts de deu del matí del dia 14 de juliol de 1939,⁴¹ la seva casa va quedar totalment destruïda i que per aquesta raó no es podia treure el jornal que guanyava (hi tenia una torradora esfèrica per torrar civada —substitut habitual del cafè durant la postguerra—), i l'explosió també va destruir el taller de ferrer que tenia sota casa. El motiu d'aquest escrit era per tal de recórrer una denúncia que li havien fet uns carrabiners que, a més, s'havien apoderat de la civada que hi guardava.

En la correspondència de l'Ajuntament de Vic, de l'any 1941, trobem un ofici contestant un requeriment de l'exèrcit pel qual ens assabentem que les obres de restauració de l'edifici de la caserna encara no han acabat, així com el fet que es preveia un possible enviament de més tropa a la ciutat i de la capacitat de la caserna afectada per l'explosió:

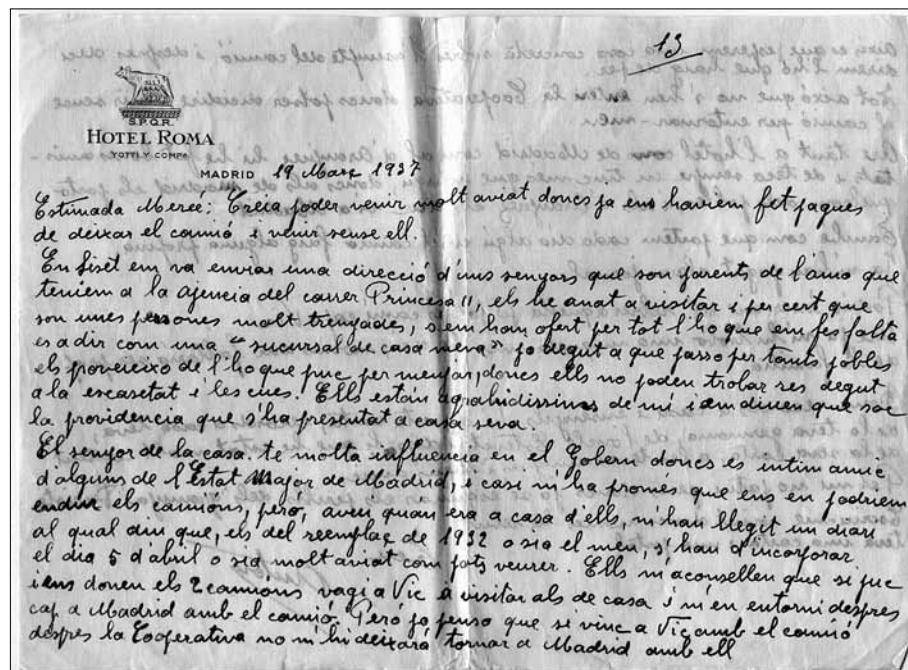
«Contestando su telegrama postal nº 7831, de fecha 21 del corriente, recibido el día 28, interesado de esta Alcaldía se indique a V. S. si en esta ciudad existen locales para alojar en caso de movilización contingentes sucesivos de 200 a 250 hombres, he de manifestarle, que existe únicamente el antiguo cuartel de infantería hoy en reparación de los daños sufridos por explosión de trilita, cuya capacidad es de unos 499 hombres. Dios guarde a V. S. muchos años

Vich, 30 de julio de 1941. El Alcalde Accidental».

39. *La Vanguardia Española* (26 d'agost de 1939).

40. Correspondència de l'any 1939 (AMV).

41. «Tengo el honor de informar a V. E. que en el día de ayer y hora de las 9'45 en el cuartel de Infantería situado en la Rambla del Hospital, por causas completamente desconocidas, se produjo una lamentable explosión por consecuencia de un incendio ocurrido en dicho local y que alcanzó un depósito de trilita allí existente; el hecho relacionado ocasionó diversas víctimas debidamente atendidas, y el desperfecto de dos inmuebles situados al lado del aludido cuartel.» Carta del dia 15 de juliol de 1939, de l'Ajuntament de Vic, adreçada al capità general de la 4a Regió Militar. Correspondència de l'any 1939 (AMV). Per un ofici del tinent coronel del 8è Batalló de Muntanya, 42 divisió, establert a Vic, sabem que el mes d'octubre de 1939, a més dels soldats que hi havia a la mig destruïda caserna de la rambla de l'Hospital, hi havia 300 soldats allotjats a l'edifici del Seminari: «cuyas condiciones son todavía peores que el anterior, por carecer de tejas en su mayoría, de ventanas y puertas que lo harán inhabitable en el momento que empiecen los fríos y además necesitarlo su dueño». La carta també fa esment que en diversos llocs de la ciutat encara hi ha dipòsits de municions dels «rojos». Exposa que en el camp d'aviació hi resten 1.700 bombes, així com en d'altres llocs també hi resten explosius, i anomena les Beates, els Caputxins i, sobretot, els baixos de l'Hospital de la Santa Creu. Amb data del 12 de desembre de 1939, l'Ajuntament de Vic de nou es dirigeix al capità general de la 4a Regió, oferint uns terrenys i una participació en el cost total de l'obra (50%), com també l'aportació d'aigua, per a la construcció d'una nova caserna que pogués albergar un batalló de soldats d'Infanteria. Els terrenys que s'oferien eren al costat de la carretera de Barcelona a Ribes, en el lloc entre el Prat de la Riera i la plaça Balmes i la zona de Can Caralt. Correspondència de l'any 1939 i 1940 (AMV).

Carta d'Antoni Vall-Ilosada a la seva xicota enviada des de Madrid. 19 de març de 1937. (AFV)

Extractes d'algunes cartes d'Antoni Vall-Ilosada

Una de les fonts més interessants i fidedignes per tenir notícies sobre la nostra darrera guerra civil sovint són, com hem apuntat en la introducció, les cartes escrites des del front de guerra o des de la rereguarda de pobles i ciutats pels qui van viure aquells fets.

A continuació transcrivim alguns extractes de les cartes d'Anton Vall-Ilosada —guardades per la seva filla— que un cop mobilitzat amb el camió de la seva propietat, ara ja confiscat, envia a la Mercè Casacuberta, la seva xicota. Aquestes cartes estan enviades al carrer del Nord número 5, de Vic, on vivia la Mercè amb els seus pares, Pere Casacuberta i Puigdollers i Teresa Molas i Casas, i el fill d'aquests, en Josep.⁴²

Com és obvi, hem evitat traslladar aquí aquelles referències personals o familiars que no aportarien res al relat dels fets tractats en aquestes pàgines.

En el dietari que va escriure el vigatà Antoni Bassas i Cuní, el dia 20 d'agost de 1936 hi fa aquesta anotació: «Per ordre del comitè de guerra s'han confiscat

42. Pere Casacuberta i Puigdollers (Vic, 1882-1957). Teresa Molas i Casas (Perpinyà, 1885 - Martorell, 1944).

a particulars en aquesta ciutat setze o disset camions dels més moderns i de més tonatge. Portats a Barcelona, seran blindats i traslladats al front».⁴³

Així mateix, el dia 21 d'octubre, escriu: «A la nostra ciutat han estat confiscats pel comitè de guerra de Barcelona uns vint autocars del servei públic de la comarca i diversos camions, que han estat traslladats per donar serveis en els fronts».⁴⁴

I encara, el 27 de novembre, Bassas anota: «Tots aquells vehicles que es considerin en condicions, seran numerats i conduïts pels seus propietaris o xofers cap a Madrid. Aquesta disposició s'aplicarà a tot Catalunya. Tots els que no compleixin la disposició seran castigats severament com a feixistes i els seran confiscats els vehicles».⁴⁵

Una altra referència a la sortida de camions de la ciutat de Vic ens la dona també Antoni Bassas en el seu apreciable dietari que tantes dades aporta a l'estudi d'aquelles jornades revolucionàries de Vic: «Dissabte dia 28 de novembre de 1936. S'ha format avui una caravana de setanta-vuit vehicles entre autocars i camions que han marxat cap a Madrid».⁴⁶

I és que en Ton Vall-Ilosada va ser un d'aquests a qui es va obligar a conduir el camió de la seva propietat per fer transports de proveïments del cos d'Intendència, primer a Barcelona, d'allà a València i, més tard, al front d'Aragó i després a Madrid.

El dia 11 de gener de 1937, Bassas escrivia en el seu dietari: «Demà al matí sortirà la segona expedició, d'uns vint-i-cinc autocars i camions de Vic i comarca, que, reunits amb altres a Barcelona, sortiran cap a Madrid amb la finalitat d'evacuar gent, que serà repartida entre Barcelona i província».⁴⁷

Com veurem més endavant, l'estada d'aquells vehicles a la capital de l'Estat, que en principi havia de ser puntual, es va anar allargant. Madrid aquells dies patia un ferotge setge per part de les tropes rebels.

Així trobem que el dia 20 de febrer de 1937, en Ton Vall-Ilosada escriu, des de Barcelona, a la seva promesa:

«Encara som al mateix lloc d'ahir. Aquesta nit passada ens han telefonat a l'hotel que ens presentéssim de seguida al parc mòbil, que és on tenim els camions. N'han fet marxar 30 cap al front d'Aragó, i el meu, per ésser d'olis pesats, l'han fet quedar. Els altres 2 camions de la cooperativa⁴⁸ han marxat entre ells.

Segurament aquesta nit (o sia, la de dissabte al diumenge) crec, per lo que he comprés que ens faran marxar, doncs ens han fet preparar els camions d'olis pesats que n'hi ha 8...

43. BASSAS I CUNÍ, Antoni. *La Guerra Civil a Vic: dietari 1936-1939*. Vic: Eumo, 1991, p. 42.

44. *Idem*, p. 54.

45. *Idem*, p. 63.

46. *Idem*, p. 63.

47. *Idem*, p. 73.

48. Es refereix a la Cooperativa Obrera de Transports Reunits de Vic, que tenia el seu local al carrer Verdaguer, 13 (casa Puig, antic local de Catalunya Vella), i que tenia una delegació a Barcelona al carrer Trafalgar, 74.

Si ens passés alguna cosa, com que hi ha 3 camions de la cooperativa, ho sabríeu de seguida.

Ara per ara, fem vida de senyor. Mengem bé, amb pa i tot, dormim millor. Al quarto hi tenim telèfon, aigua "caliente y fría", i per cridar-nos, ens telefonem. Això perquè vegis que els de la FAI ens tracten bé.»

El dia següent, 21 de febrer, torna a escriure a la Mercè també des de Barcelona:

«Encara estem al mateix lloc, demà hauran de marxar 12 camions a València, el meu es torna a quedar, ara perquè han d'ésser sense sostre.

Ho tenim molt avorrit, doncs has de pensar que ens hem d'estar contínuament al Parc Mòbil que és a l'Exposició, i a la nit no podem sortir ni a prendre un cafè per la por que ens demanin. Avui ens han donat permís per anar a un cine que tenim davant, al menys hem passat l'estona.»

El 25 de febrer, ara des de València, escriu:

«Volguda Mercè, estem a València, de moment ja fa dues nits que hem de dormir al camió, una a Tortosa, doncs quan hi entràrem un avió estava bombardejant un pont que hi ha antes d'entrar-hi, i l'altra arribant ací a València, doncs no va ésser possible trobar allotjament, degut a la gent que ha marxat de Madrid.

Avui ja en tenim, i per cert, que està molt bé. Aquesta tarda carregarem queviures i demà matí marxarem cap a Madrid que diuen que s'hi està molt bé, doncs d'hotels en sobren.»

En una altra carta, aquesta enviada ja des de Madrid el dia 3 de març, explica que han treballat 24 hores seguides, anant a buscar queviures amb els camions. També diu que van anar a la Conselleria de Transports de Madrid a protestar per les hores de feina. I que van nomenar un parell de delegats per protestar, ja que un dels xofers es va adormir i es va estimbar amb el camió.

El dia 7 de març de 1937, des de Torres de la Alameda, prop de Madrid, comenta:

«Estimada Mercè: suposo que en Siset⁴⁹ ja t'haurà posat al corrent de tot lo que està passant. Jo, com ja et deu haver dit, provo si puc salvar el camió, no creguis que faci poc sacrifici al quedar-me ací, doncs has de pensar que si en Siset no passa via al reclamar-me a mi i al camió, no podré aguantar-ho, i tindré de deixar el camió al qual no el veuré més, és a dir, que si abandono el camió, ja l'hem perdut, això és lo que m'han dit molts xofers d'ací.

49. Es tracta del seu germà Narcís, que segons sabem per una carta, del 19 de febrer de 1937, era el xofer suplent del seu camió.

Rebut per al manteniment de les milícies antifeixistes de Vic. 14 de setembre de 1936. (AFV)

Perquè vegis el sacrifici que faig, has de saber que de treball me'n donen molt. M'havien dit que ens donarien un xofer per rellevar-me, però el xofer no ve mai, i em toca fer cada dia 220 quilòmetres amb una carretera infernal. Ademés els avions ens empaiten cada dia, i alguna altra cosa més.

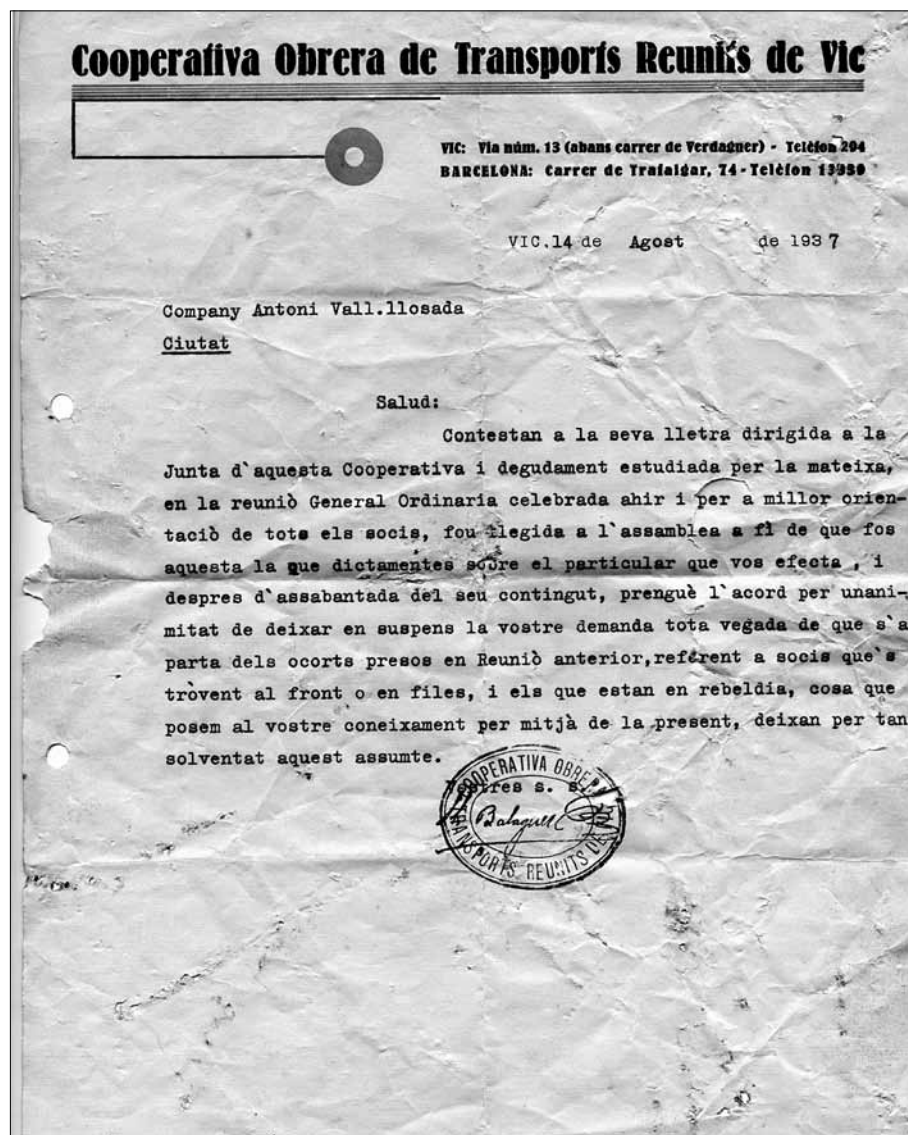
Si sapiguessis les ganes que tinc de tornar, no t'ho pots arribar a suposar. Ara t'escric des d'un poble que es diu Torres de la Alameda, al qual he passat tota la nit amb avaria al camió. Una casa m'han donat sopar i llit, que per cert he estat molt bé.

Com deus sapiguer, la Cooperativa mirarà si la Generalitat els fa un paper reclamant-me a mi i a en Titet,⁵⁰ i si no és possible haurem de tornar sense camió tots dos, doncs ací no ens el volen pas entregar.»

I encara el dia 9, també des de Madrid, diu que ha enviat una carta al president de la cooperativa per tal que reclamin els camioners de Vic, sinó abandonaran allà els camions. Diu que cada dia l'aviació bombardeja els camions per la carretera i des de la cabina no els veuen venir.

L'11 de març, des de la mateixa capital, aquesta vegada hostatjat a l'Hotel Roma de l'Avinguda Rússia (Gran Vía), explica que a Madrid es van concentrar diversos camions amb els seus conductors. Ell es queixa de les estones que passen sense fer res, només esperant. Tem que li facin deixar el camió i el retornin al front, però aleshores hauria d'agafar una arma, cosa que no desitja fer.

50. No hem pogut saber qui era aquest Titet, propietari d'un camió i, pel que sembla, veí de Vic.

Carta de la Cooperativa Obrera de Transports de Vic, signada per Lluís Balaguer, adreçada a Vall-llosada, 14 d'agost de 1937. (AFV)

En una altra carta, enviada també des de Madrid, el dia 16 de març, i adreçada com sempre a la Mercè, en Ton explica que de Barcelona van marxar cap a Madrid cinquanta camions:

«la majoria guiats per xofers que eren taxistes i el qual el sindicat de Barcelona els va manar anar a Madrid a portar dits camions i entornar-se'n, d'altres eren xofers de la casa on treballaven, és a dir, que de propietaris dels camions casi només érem jo i en Titet.

Ací ens varen dir que a l'estació d'Aranjuez hi havia molt gènere atrassat, i nosaltres havíem vingut per desembarassar dita estació. Els taxistes en veure que hi havia d'estar alguns dies varen dir que ells se'n volien anar a Barcelona, per xo varen marxar. Així és que aquests camions que abandonaren no els hi tornaran més.

Ara bé, jo i en Titet antes d'abandonar els camions, hem cregut convenient provar si podem salvar-los, i per xo ens hem quedat perquè sembla que val la pena. Si nosaltres volguéssim marxar ho podríem fer qualsevol hora, però deixant els camions, com tu podràs pensar ¿Què farem després nosaltres si tornem sense els camions? per xo fem tots els possibles per poder-nos-els endur, si veiem que es impossible, haurem de tornar per força sense ells, però abans ho volem provar-ho tot.

Ja saps tu que el Citroën no l'hem vist més, i segurament no el tornarem a veure, si abandono el Krupp passarà lo mateix i un cop acabada la guerra què?

...després penso, si vinc perdo el camió i m'exposo a que em demanin a les quintes, perquè ací Madrid i Guadalajara els dels meus anys ja hi són tots.»

Al cap d'uns dies de nou escriu a la xicota: «Crec convenient esperar l'últim esforç, si aquest resulta inútil, nosaltres tornarem, així és que no pateixis per mi, doncs ja he après de guardar les espatlles».⁵¹

Passant la frontera

Moltes persones, per un o altre motiu, van jugar-se la vida passant la frontera a peu cap a França. Altres, a través de contactes i complicades gestions, van aconseguir marxar del país embarcant en un vaixell rumb a Marsella o Gènova. Molts d'aquests que van marxar de la zona republicana ho van fer per motius ideològics o religiosos, bé per por a perdre la vida o perquè no volien combatre amb aquells que anomenaven «rojos». Alguns, després de marxar van tornar a entrar a la Península per incorporar-se a l'exèrcit del general Franco.⁵²

51. Carta escrita des de Madrid, el 17 de març de 1937.

52. Mossèn Lluís Alemany i Riera (Vic, 1904-1990), ordenat prevere el 1930, va ser beneficiat de la catedral. Mn. Alemany va deixar escrit un dietari on, el 12 de gener de 1938, hi va escriure que, mentre uns militars buscaven un soldat desertor, fill de la casa de Vic on es trobava de visita juntament amb el franciscà Pare Marçet, en un moment de descuit d'aquells, Alemany i Marçet, aprofitaren: «...per treure'ns de les butxaques les coses que ens podien comprometre (...) i papers plens de noms, perquè ell i

El Raurell, masia del terme del Brull. Foto feta l'any 2012. (AXCV)

També hi va haver joves que no volien anar al front i es van anar amagant durant mesos, alguns durant tota la Guerra, en cases, masies o per les muntanyes en coves o balmes; aquests eren els anomenats «emboscats». Alguns d'aquests joves, però, després de passar un temps amagats van decidir travessar la frontera francesa amb l'esperança d'arribar més tard a l'Espanya dita nacional, a través del pas fronterer d'Hendaia, per tal d'incorporar-se a l'exèrcit rebel.⁵³ Aquest va ser el cas d'Anton Vall-llosada, que després d'estar-se set mesos amagat en una casa de pagès del Brull —que era la casa on vivia la xicota d'en Josep Casacuberta, cunyat seu—, va decidir passar a «l'altre costat».⁵⁴

jo ens dedicàvem a buscar cèdules velles de persones difuntes i canviàvem els noms i oficis i edats per donar-les a desertors, capellans i emboscats (...). ALEMANY I RIERA, Lluís. *Notes de dietari de les penallitats que m'han esdevingut durant el període de dominació roja en la nostra estimada Pàtria*. Exemplant autògraf i inèdit.

53. «Dissabte, dia 10 de juliol (1937)... la majoria dels joves compresos en les pròximes llesves i que no volen que els portin a matar als fronts, s'organitzen constantment en grups clandestins que, dirigits per persones amb molta pràctica a l'alta muntanya, es llancen a passar la frontera amb França. Malgrat el perill de perdre-hi la vida, cada dia marxa més gent jove.» BASSAS I CUNÍ, *op. cit.*, p. 94.

54. Els masovers del Raurell eren Jaume Mas i Antonina Roquer. La xicota d'en Josep Casacuberta i Molas era la Mercè Mas i Roquer, filla dels masovers.

Aquesta masia del Brull, en ple Montseny,⁵⁵ era el Raurell, propietat de la família Montañá.⁵⁶ Amb ell també hi eren amagats, segons hem pogut esbrinar: l'Enric Gomis, de Barcelona, en Joan Castells i Gironés, de la Garriga, en Josep Solà i Castells,⁵⁷ en Lluís i en Joan Cascante i Dávila,⁵⁸ veïns de Barcelona, i en Josep Boixeda i Mas, del mas Mesquí de Vilalleons,⁵⁹ entre d'altres.

Havent decidit passar la frontera cap a França, en Ton ho va fer amb un grup, segons explica ell mateix, de seixanta-sis persones.⁶⁰ Aquest grup va estar organitzat, com tants d'altres a la comarca d'Osona, per mossèn Pere Viñas, popularment conegut com en Pere de la Pipa,⁶¹ que tenia muntat un dispositiu de guies i llocs on poder descansar durant la fugida.

Decidit que el dia 27 de gener sortiria un grup amb un guia, el seminarista de la Sala del Brull va fer les gestions per a la marxa.⁶² En aquest cas el guia va cobrar

55. «Convinguérem anar a una masia del Brull, al Montseny. A la tarda, tot xano-xano, marxem cap allà dalt amb en Lluís, cap de casa de la masia de la Sala i jo, amb uns quants llibres que don Josep [Franquesa] m'entregà per llegir durant les previsibles llargues hores que m'esperaven, tot arribant a la casa a mitjanit. (...) Al cap d'un mes de fer vida montsenyenca a la masia, la policia de Vic ens visità, ens feu un registre i s'emportà detinguts dos sacerdots felipons i també dos joves de llesves. (...) Aleshores posàrem fil a l'agulla per poder enrolar-me en alguna expedició que el Pere de la Pipa organitzava, per passar fugitiu per la frontera, ajudat amb guies.» Més endavant segueix: «Pel perill de viure a la masia, a pesar dels amagatalls que s'hi construïen, anàrem a viure en una barraca feta de troncs i arbustos on, durant els primers mesos de la revolució, s'hi emboscaren set o vuit sacerdots de la Plana de Vic. En ple bosc i en un terreny molt abrupte, de cara al pla de la Calma i la Móra, vaig passar unes setmanes (...). PUJADAS I FARRÉS, Pere. *Records i vivències d'un santboià del segle XX*. Edició de l'autor, 1994, p. 13-15. Per aquestes memòries, també ens assabentem que a la primeria del mes de juny de l'any 1938, uns cinc-cents policies van fer una gran batuda pel Montseny, que duraria fins a mitjan setembre, buscant joves, en edat militar, que estaven emboscats per aquell massís. Pere Pujadas i Farrés (Sant Boi de Llobregat, 1917) va ser un d'aquests joves. Militant de la Federació de Joves Cristians de Catalunya (FJCC), de Sant Boi de Llobregat, en les seves memòries escriu sobre els dies que va passar amagat en una casa del Brull. Després d'arribar a Vic, on només coneixia en Josep Franquesa, el mestre que havia tingut a l'escola, aquest li va buscar una masia on poder-se amagar uns dies abans de poder passar la frontera cap a França.

56. Propietat de Pius Montañá i Mir, que el febrer de 1939 seria alcalde de Seva.

57. Josep Solà i Castells, que era l'hereu d'una fàbrica de llonganisses de Vic, va ser executat després de ser detingut en l'intent de passar la frontera.

58. Lluís M. Cascante Dávila (Barcelona, 1920-2008) va deixar escrites unes memòries mecanografiades sobre la guerra viscuda, de les quals n'hem extret alguns paràgrafs per a aquest treball.

59. El seu pare, Josep Boixeda i Tarter, seria alcalde de Vilalleons.

60. «A la mañana siguiente seguía nevando y a ambos lados de la puerta de entrada al establo había como unas paredes de nieve y entre ellas, en unos tres metros de longitud, había un pasillo que se había hecho por las pisadas de los más de sesenta expedicionarios, en sus salidas para hacer sus necesidades.» CASCANTE DÁVILA, Luis M. *Vicitudes y vivencias de una peligrosa aventura. Evasión a Francia*. Exemplant mecanografiat, p. 15.

61. Personatge popular i carismàtic, en Pere de la Pipa no era altre que mossèn Pere Viñas i Corrius (Ogassa, 1903 - Vic, 1985). Segons Luis Cascante, un dels expedicionaris, descriu la trobada amb Mn. Pere així: «Tenia unos soberbios mostachos negros en punta, llevaba boina y vestía una blusa negra de ganadero, acompañándose de un bastón largo en forma de báculo y soltando palabrotas (no muy fuertes) pero impropias de un sacerdote.» CASCANTE DÁVILA, *op. cit.*, p. 8. El recorregut que van seguir va ser aquest: Sortida del Brull cap a Vic. Masia el Franch, del terme de Sentfores. St. Bartomeu del Grau. La primera nit van pernoctar a la masia les Lloses, a Vidrà, aleshores dins la comarca del Ripollès. Seguint cap al poble de Vilada, Serra de Picancel (Berguedà), Bagà, el bosc de Gresolet (prop de Gisclareny), el Coll de Pendis, Collada de Toses, la Molina (bordjant Masella), Tosa d'Alp, per, finalment, entrar a França pel poble d'Osseja. En arribar a la fita de la frontera, els expedicionaris que portaven armes curtes les van anar donant al guia.

62. Ignorem qui podia ser aquest seminarista.

tres-centes pessetes a cadascú. El preu que cobraven els guies va anar variant i augmentant durant la Guerra.

Altres persones es van ajuntar al grup del Brull que s'havia dirigit cap a la sortida de Vic. Sabem que, per exemple, s'hi afegiren, entre altres, en Josep Codinachs, que feia de *recader* de Barcelona. Un tal Colom, que tenia una lampisteria. En Lluís Montañá, germà del propietari del Raurell, que es va incorporar a l'expedició amb un grup de persones de Seva. En Joan, de Ca la Nagna, que era paleta. Tots van sortir del Franch, una masia als afores de Vic, amb l'esperança de poder creuar la frontera. El propietari d'aquella masia era en Josep Franch.

Així doncs, en ple hivern, el grup va iniciar la marxa fent la part del camí dels Pirineus amb neu fins més amunt dels genolls amb grans dificultats i algun altre contratemps.

En principi aquesta expedició tenia com a objectiu arribar a Andorra, però a causa de la meteorologia d'aquells dies van haver de canviar-lo per dirigir-se cap a territori francès. Això, per exigències del guia, els va costar cent vint-i-cinc pessetes més a cada un dels expedicionaris.

Un cop arribats a França, en Ton Vall-llosada va escriure una postal a la seva «germana» —en realitat era adreçada a la seva sogra— per tal de fer-los saber que havia arribat bé a França:

«Querida hermana:

Tengo el gran sentimiento de anunciarte que el tío Maurice ha fallecido el día 15 tras una terrible enfermedad que le duró seis días de horribles padecimientos.

Se despide de ti y familia tu hermano Antoine.

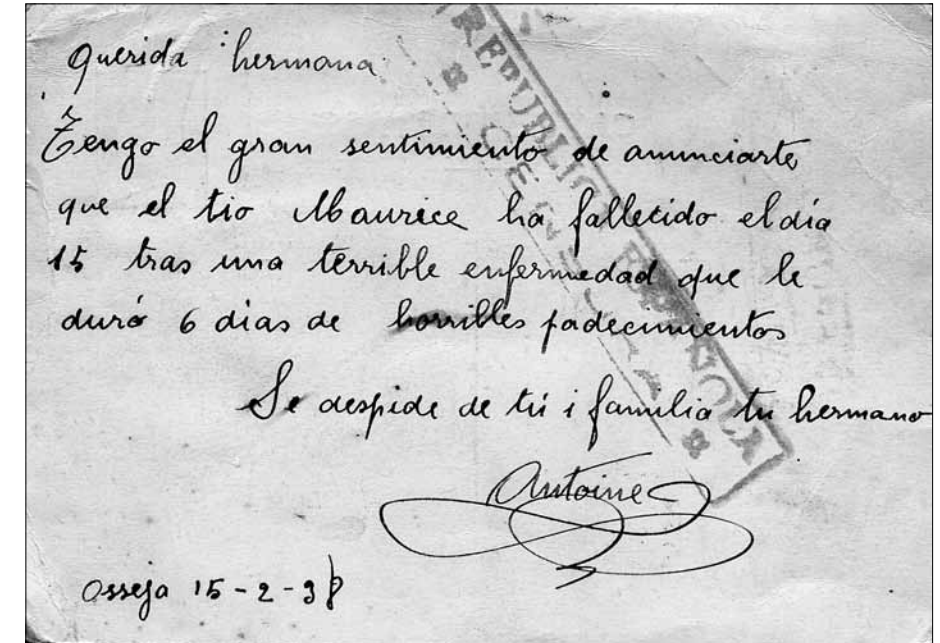
Osseja, 15 – 2 – 38»

Al cap d'uns dies, i després de fer les gestions oficials pertinents amb els policies francesos, en Ton i d'altres van viatjar pel sud de França fins a poder entrar de nou a Espanya. Arribats a la zona franquista, ell es va passar un mes i mig a l'hospital a causa del reuma contret durant la travessa pels Pirineus nevats.

Un cop recuperat, va ser mobilitzat i destinat a una caserna de Loiola, prop de Sant Sebastià, i més tard enviat a Saragossa on, després de cinc dies, li van donar un camió.

A la primera pàgina del seu dietari, corresponent a l'any 1938, hi va escriure: «Antonio Vall-llosada de Vich (Barcelona) Parque Automóvil del 5º Cuerpo de Ejército. División 55. Zaragoza».

El mateix Vall-llosada ens fa avinent, en la carta que va escriure des de Castelló a en Miquel Vilà i Canyelles, que també s'havia incorporat a l'exèrcit dit nacional, el que va fer després de la seva participació en la columna de camions sortits de Vic per abastir els combatents i la població de Madrid.

Postal escrita per en Vall-llosada, enviada després que l'expedició de fugitius de la zona republicana aconseguís arribar a França. 15 de febrer de 1938. (AFV)

Com podem apreciar, tant l'inici com el final de la missiva van ser escrits en castellà, no pas la part central que és escrita en català. Assenyalem que sota la frase obligada de l'«Arriba España», una altra mà va escriure ben gran: «En español»:

«¡Arriba España!

Castellón, 27 agosto 1938 III

Volgut amic Miquel Vilà. Déu et guard.

En vista que no me has contestado otra anterior te mando ésta por si fuera caso que se hubiera perdido.

Como debes saber, yo desde el 16 de febrero me encuentro en la España Nacional después de permanecer siete meses oculto en una casa de pagès (sic).

Ja sé que tu també vares estar algunes setmanes amagat doncs aixís ho vaig comprendre, pel fet d'en Isidro Molist, fins hi tot vaig sospitar que estaves prop de la Guixa, a una de les seves propietats.

Els set mesets que em vaig tirar de "vacances" els vaig passar a casa de la xicota d'en Casacuberta, prop del Brull, junt amb en Josep Solà (xicot

de la Mary Izern),⁶³ passat aquest temps vàrem emprendre la marxa cap a França junt amb 66 més. En Solà a la segona nit va tenir de quedar-se per cansanci, actualment esta amagat a casa seva.⁶⁴

Acabo de passar un mes i mig a l'hospital a causa d'un reuma contret al pas del Pirineo.

Et felicito pel fet d'haver tingut la sort de quedar-te [a] Sevilla.

En Vic según tengo entendido lo pasan muy mal en todos [los] conceptos.

Saluda de mi parte a los hermanos Alemany.⁶⁵

Espero que me escribirás y me explicarás alguna cosita de lo que fue tu vida en la zona roja y lo que es aquí.

Francitorra y Ramón Parareda mis dos mejores amigos, me temo que los habré perdido para siempre. El primero es probable que murió pasando la frontera y el segundo en Teruel, así son todas las apariencias.⁶⁶

Sin más por hoy se despide tu amigo y compañero de armas.

A. Vall-llosada. Adéu»

Ens expliquen que un bon dia mentre en Ton portava el camió es va aturar, com tenia per costum, en una font, i va donar la casualitat que allà hi va trobar un diari pel qual es va assabentar que el seu pare havia estat detingut a Vic.

Segons la relació de detinguts a la presó de Vic, el pare de l'Anton va ingressar-hi el dia 28 de juny de 1938. Abans, però, havia estat portat a la presó Model de Barcelona. Així, en *L'Hora Nova* del dia 16 d'abril de 1938, en l'espai dedicat a la Comissaria d'Ordre Públic, sota el títol «Detencions diverses» hi llegim: «Han estat posats a la disposició del Tribunal d'Alta Traïció i Espionatge, els següents individus (i entre d'altres ciutadans se cita a) Antoni Vall-llosada Camprodon, de Vic, per derrotista contra el Govern legal de la República i induir els soldats darrerament incorporats a què desertin».⁶⁷

De fet, creiem que el pare d'en Ton més que ser empresonat pels motius que exposava el diari —que no deixava de ser una típica acusació per justificar moltes detencions— va ser detingut per ser un convençut i reconegut carlí.

63. Josep Solà i Castells, del qual hem parlat més amunt. La Mari Izern i Pietx (Vic, 1914) era la filla de Maurice Izern, un francès que va arribar a Vic i on fundà una acadèmia, l'Acadèmia Maurici Izern, d'estudis de Comerç, un centre de referència a Vic i comarca.

64. Com ja hem apuntat, va ser mort després que fos detingut en desistir, per cansament, de passar la frontera. És de suposar que en Ton, que era al front, en aquells moments no sabia que en Solà havia estat executat en ser detingut.

65. Segurament en Francisco i en Llorenç Alemany i Camps.

66. A Pere Francitorra i Díaz el van matar en intentar passar la frontera cap a França. En Ramon Parareda, finalment, no havia mort.

67. *L'Hora Nova* (16 d'abril de 1938), p. 2. L'Anton Bassas, en el seu dietari sobre la guerra a Vic, escriu: «Diumenge, dia 3 de juliol. Durant aquests dies han estat molts els detinguts a Vic que han estat traslladats a Barcelona als Tribunals Populars». BASSAS I CUNÍ, *op. cit.*, p. 134.

En Ton Vall-llosada amb soldats franquistes al front. Any 1938. (ACOS)

Va restar detingut fins quasi l'entrada dels franquistes a Vic, quan un funcionari de la presó li va obrir la porta per tal que sortís. Aquest funcionari podria ser l'oficial Gabriel Bernadà Roca, ja que en una carta del 27 d'abril de 1939 els empresoners de Vic Antoni Vall-llosada i Camprodon, Josep Franquesa i Aliberch⁶⁸ i un altre que no hem pogut identificar certifiquen que van rebre un tracte immillorable per part d'aquell individu.

Els catalans, fugitius de la zona republicana, que lluitaven amb l'exèrcit franquista procuraven estar plegats en una mateixa companyia. Aquest és el cas dels catalans agrupats sota la bandera dels requetès del Terç de la Nostra Senyora de Montserrat o en les files de la 1a Bandera de Falange de Catalunya.

El 6 de febrer de 1939, ja conquerida Vic, Antoni Vall-llosada, que encara es troba al front, escriu i envia directament, per primera vegada després d'un any, una carta a la seva xicoteta: «No sabes tu la pena que tengo al verme obligado a dirigirme a ti por primera vez, después de un año de ausencia, por carta (...) Tantas veces había pensado en el día que te podría escribir directamente, sin nombres supuestos, sin rodeos de ninguna clase (...). Hoy hace exactamente un

68. Josep Franquesa i Aliberch (Vic, 1894-1975).

año que salimos del Franch, en dirección a Francia (...) En Miquel,⁶⁹ també ha estat fins ara sortós, es va enrolar a la 1a Bandera de Catalunya (sic), composta solament de catalans i no ha entrat en foc mai, actualment forma part de l'escorta personal del Ex. Gral. Varela⁷⁰ junt amb altres vigatans». Aquesta carta, escrita en castellà i català, acaba amb l'habitual i obligat: «Arriba España, Viva Franco», al qual afegeix un: «Viva Catalunya».

Unes de les anotacions que més sovintegen en el dietari d'en Vall-llosada són les que hi fa cada vegada que escriu o rep una carta d'algú. Les numera i hi apunta el nom del destinatari o de qui l'hi envia. I és que sentir-se vinculats als seus, fossin familiars, amics o companys, per als combatents al front de guerra —com també per als que vivien a la rereguarda—, a banda de tenir-ne notícies, representava un gran suport emocional davant de les vicissituds que els passaven.

Precisament perquè aquesta repetició de noms i números de les cartes enviades o rebudes —del tipus «escriu a X» o «rebo carta de Y»— creiem que faria feixuga la lectura de les notes sobre el transcurs de la guerra i les vivències del seu autor, hem decidit prescindir d'elles, sempre que el fet d'anotar quelcom referent a la correspondència, enviada o rebuda, no anés acompanyat d'alguna consideració especial. Hem deixat, però, alguns dels resums que cada final de mes feia de les cartes escrites o rebudes.

Així, al final de la transcripció de la petita agenda-dietari d'en Vall-llosada anotem els noms dels corresponsals més sovintejats i dels quals hem pogut trobar dades.

Com veurem, l'autor d'aquestes notes va participar, entre d'altres llocs, en la lluita al Front de Llevant, sempre conduint un camió.⁷¹

Al cap de pocs dies que les tropes faccioses havien conquerit Catalunya, en Ton seguia preocupat pels de casa seva, en especial per l'estat del seu pare que havia estat empresonat, i va enviar un telegrama a l'ajuntament vigatà per tal que li

69. Miquel Costa i Vilatimó, cosí de l'Anton. Aquest aspecte ha estat confirmat per Montserrat Costa i Vilatimó.

70. General José Enrique Varela Iglesias (1891-1951). Va participar a la reconquesta de Terol. L'any 1937 era general de Divisió. En acabar la Guerra va ser nomenat ministre de l'Exèrcit (1939 -1942). L'any 1943 va lliurar una carta a Franco, signada per diversos militars, en la qual es demanava la restauració de la monarquia.

71. Precisament referint-se al front de Terol, en Salvador Puntí, el 24 d'abril de 1938, va donar aquesta notícia al que havia estat director de la Casa de Caritat de Vic, mossèn Gaspar Puigneró i Bofill, que havia marxat de Vic, a la primavera de 1937, cap a la zona blanca: «Hace un par de meses que el ejército nacional en el frente de Teruel cogió preso a Isidro Franquesa, de la calle San Pedro, de Vich. Diez vigatanes firmaron un documento en el cual lo hicimos culpable de muchas calamidades actuales. Suponemos que se ha hecho justicia». De fet el vigatà, veí del carrer St. Pere, Isidre Franquesa i Sala, militant d'ERC i membre de Comitè Antifeixista de Vic, que havia estat un dels signants de l'editorial del diari *L'Hora Nova*, titulat «Prou sang», publicat el 8 de maig de 1937 amb motiu dels Fets de Maig ocorreguts a Vic, estava enquadrat al XXI Cos de l'Exèrcit, 27a Divisió, 122a Brigada Mixta, Cia. d'Ametralladores. En un comunicat del febrer de 1938 es donava per desaparegut en unes operacions de guerra a Pancrudo, a la demarcació de Terol. Va ser afusellat a Pamplona. Segurament va ser un més dels vigatans detinguts a la Serra Palomera, Terol, com Josep Vila i Verdaguier, detingut l'11 de març de 1938, concentrat a Pamplona, enviat al camp de concentració de Miranda de Ebro i, d'allà, a un batalló de treballadors d'Astúries, on va morir.

trametessin notícies dels seus familiars. L'Ajuntament va fer arribar la notícia a la seva mare: «Tengo el honor de comunicar a V. que con esta fecha se ha recibido en esta Alcaldía, el telegrama siguiente: “Comuniquen Francisca Costa Bosch, Rambla Hospital 40, 1º hijo Antonio encuentrase Villareal (Castellón) junto primo Miguel. Digan esta Delegación estado y si padre está bien en casa”. Lo que le comunico a los efectos consiguientes. Dios salve a España y guarde a V. muchos años. Vich, 13 febrero de 1939. III Año Triunfal. El Alcalde».⁷²

En Vall-llosada era de la quinta de l'any 1932, que per una disposició del Govern de la Generalitat va ser mobilitzada l'octubre de 1936.⁷³

Després dels mesos de guerra a la zona nacional i d'uns quants més de postguerra, va ser llicenciat el 12 de juny de 1939.

Antoni Vall-llosada i Costa, autor del dietari que reproduïm, va morir a Vic, als 87 anys, el dia 7 d'agost de 1999.

Dietari d'Antoni Vall-llosada i Costa corresponent a l'any 1938

Característiques del dietari

Es tracta d'una agenda les mides de la qual són: 6,5 cm x 11 cm amb tapes de color negre. Conté un total de 125 pàgines.

Les anotacions són fetes amb ploma o llapis, i pràcticament sempre en català.

Hi ha una nota escrita al principi de l'agenda, a les guardes, que hi diu: «A 16 agost la 55 Cia. està a Sabiñánigo. Huesca».

A les pàgines del començament de l'agenda hi ha anotats els preus de franqueig, ordinari i per avió, a França i Alemanya.

Altres notes del principi:

26 cau Barna.⁷⁴

Es crema i explota un camió de projectils a Bechí.⁷⁵

Febrer 2, es pren Vic.⁷⁶

7 em reincorporo al Parc

13 surto amb transmissions, a la província de Tarragona.

1 gener 1939

Rebo c. [carta] d'Anguera.

Cobro 60 d G.

Al final de l'agenda hi ha altres notes sense interès per a aquest treball.

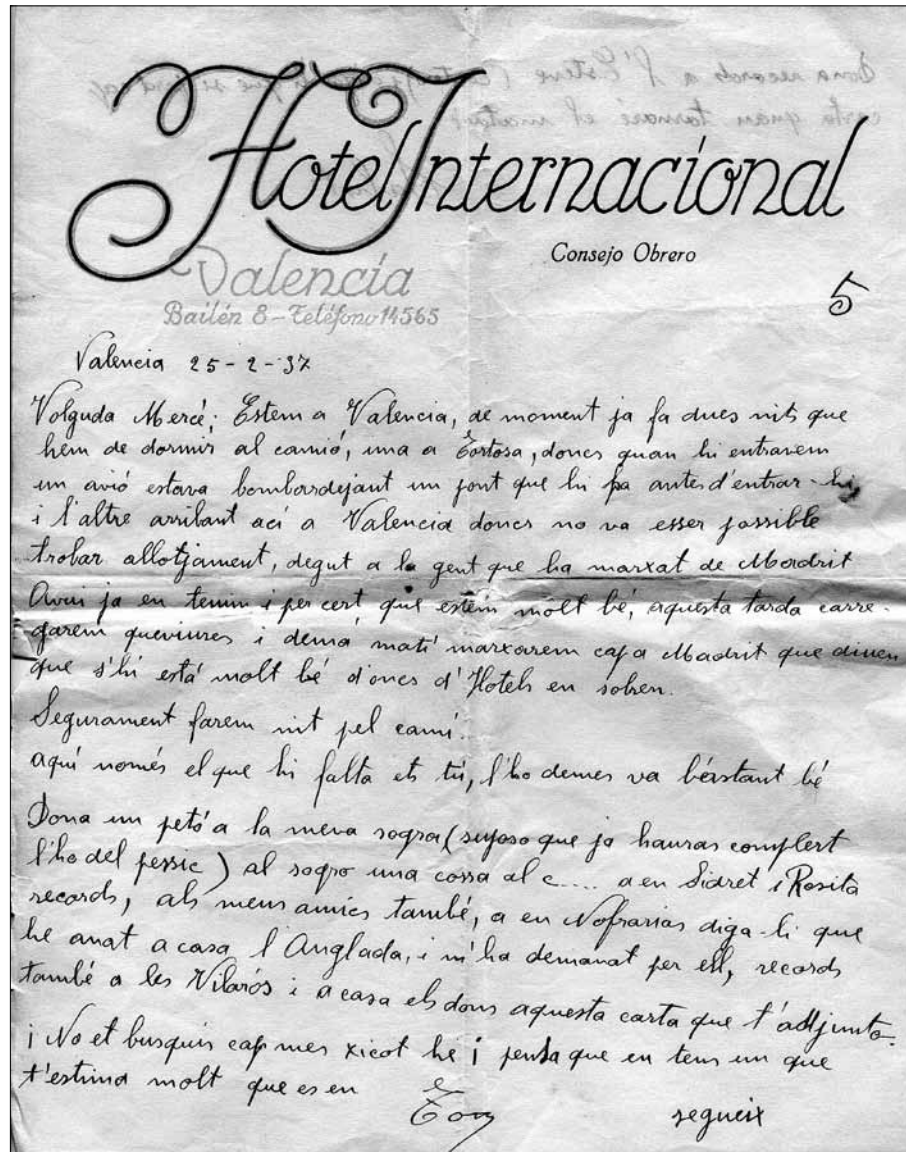
72. Correspondència de l'any 1939 (AMV).

73. De totes maneres, hi va haver joves d'aquesta lleva que van poder tornar amb les seves famílies, i no va ser fins al mes de juliol de 1937 quan van ser cridats a incorporar-se a l'Exèrcit Popular i enviats al front.

74. Referència al 26 de gener de 1939 quan l'exèrcit franquista entra a Barcelona.

75. Segurament es refereix al bombardeig d'un comboi de camions que es produí el 10 d'octubre de 1938.

76. Data de l'entrada de les tropes de Franco a Vic.

Carta escrita per Vall-llosada des de l'Hotel Internacional de València. (AFV)

Per a la transcripció hem respectat l'ortografia i la sintaxi del text original, afegint, tan sols en alguns casos, claudàtors amb la paraula que mancava per completar o fer més comprensiva la frase original.

Any 1938

Febrer

Dimecres, 9 de febrer de 1938

Sortida de Vic en direcció a la frontera francesa.⁷⁷ Entre tots som uns 30.⁷⁸ Pernoctem a una casa després de 10 hores de camí.⁷⁹

Dijous 10

Emprenem la segona etapa a les 9 de la nit. Ens ajuntem amb 38 companys més. En Josep Solà⁸⁰ es queda pel camí.

Divendres 11

Caminem tota la nit.

Dissabte 12

Quedem bloquejats pel torb i la neu. Ens refugiem en una barraca. Se'ns ha acabat la teca.

Diumenge 13

Seguim sense poder-nos moure. L'únic aliment que prenem són patates bullides sense adob de cap classe. Si demà no fa bo, recularem.

Dilluns 14

Fa bon dia. Emprenem la marxa de l'última etapa amb més d'un metre de neu. A les 12 [de la] nit passem la ratlla [de la] frontera.

Dimarts 15

A les 2 [del] matí entrem a Osseja⁸¹ esgotats.

Ens atipem a una fonda que ens costa a la ratlla de 100 pts.

Agafem el tren que ens portarà a Hendaye⁸² 7 tarda.

77. «De camí cap a la frontera amb l'Estat francès, la comarca d'Osona va ser un lloc de pas de molts joves que havien desertat. Les forces d'ordre van intensificar-ne la persecució registrant les masies de la Plana. Durant una captura al Mas Aiats de l'Esquirol, els guàrdies d'assalt van cridar l'alto a uns joves fugitius. Però aquests continuaren escapant-se i els guàrdies van disparar. Dos joves van ser ferits: un va morir a l'hospital i l'altre va quedar malferit. El camí cap a França a peu era llarg. No tothom aconseguia arribar-hi. A la presó de Vic ingressaven constantment desertors que havien estat capturats.» CASANOVA I PRAT, *op. cit.*, p. 242.

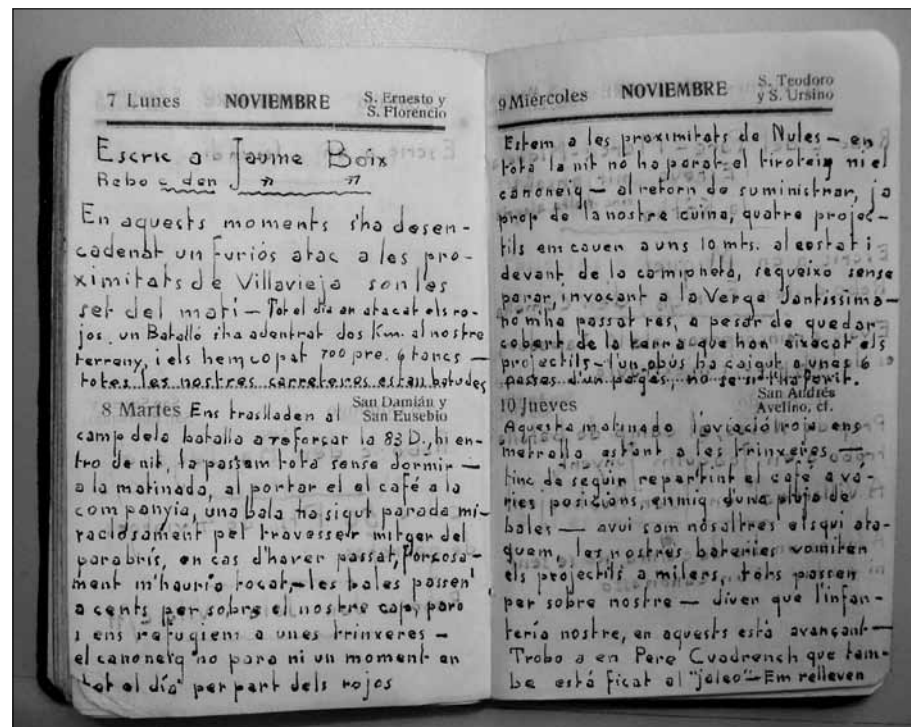
78. Com hem pogut llegir en la carta del 27 d'agost de 1938, adreçada a Miquel Vilà i Canyelles, allà diu que van marxar cap a la frontera seixanta-sis persones. Lluís Cascante escriu que un cop arribats els expedicionaris a França, eren: «sesenta o setenta persones». CASCANTE DÁVILA, *op. cit.*, p. 25.

79. Aquesta casa, segons el relat que sobre la fugida de la zona republicana fa en Lluís Cascante i Dávila, era de les Llosses.

80. Josep Solà i Castells va morir en la travessa en intentar passar a l'Espanya blanca.

81. Osseja, ja en territori de França. Molts dels que marxaven de la zona republicana, des de Catalunya, per la ruta dels Pirineus, arribaven a aquest petit poble de l'Alta Cerdanya.

82. Hendaia, població basca en territori francès, prop de la frontera de l'Espanya controlada pels franquistes.

Anotacions del dietari de l'Anton Vall-Ilosada. (ACOS)

Dimecres 16

A les 7 [del] matí entrem a l'Espanya d'en Franco.

Ens documentem. Ens afitem.

Anem a dormir als cuartels de Lloiola de Sant Sebastià.

Dijous 17

Ens fan declarar.

Trobem molts vigatans, amb els quals vaig tot el dia.

Ens destinen al Parc Automòbil de Saragossa.⁸³

Divendres 18

Surto junt amb en Lluís Vernis⁸⁴ i Salvador Vila a les 7 1/2 matí cap a Saragossa, destinats a dit Parc. Arribem al destí a les 7 del vespre. Ens uniformem.

83. Parc d'Automòbils de Saragossa del 5è cos de l'Exèrcit. Allí li van donar un camió Ford per transportar avuallament a les tropes espanyoles i als soldats alemanys i italians.

84. Lluís Vernis, que a Vic s'estava a la plaça dels Màrtirs, on arreglaven tractors. Estava destinat al Taller Mòbil núm. 1, del petit poble de Concilio, prop d'Ayerbe, a Osca.

Dissabte 19

Fem vida de quartel.

En Miquel Costa⁸⁵ i en Pere Mas,⁸⁶ que han vingut junt amb mi fins a Saragossa, se'n van al quartel de Falange.⁸⁷

Diumenge 20

Tinc 225 pts. en metàl·lic.

Dilluns 21

Ens examinen als tres i a mi em destinen a la Companyia 50, a la que em donen un camió de seguida marca Ford 8 cilindres.

Els meus companys resten a la Companyia 58.

Dimarts 22

Quedo de servei definitiu a la Companyia 50, 1ª Secció.

Hi trobo varis xicots de la Plana.

Dimecres 23

Em designen per anar a buscar un cadavre (sic) d'un tinent de la Legió a Terol i portar-lo a Sevilla. Es diu Tomás Ibarra Dávila.⁸⁸

Dijous 24

Surto cap al front de Terol on trobem el cadavre al cementiri de Cella.⁸⁹ Ja fa 5 dies que és enterrat. El desenterrem i ens l'endurem cap a Saragossa. M'hi acompanya un turisme amb familiars.⁹⁰

Tinc averia al camió.

85. Miquel Costa i Vilatimó, cosí germà d'en Ton Vall-Ilosada, estava destinat al Cos d'Exèrcit de Castella la Bandera de Catalunya (de la Falange).

86. Com ja hem apuntat, en Pere Mas i Roquer era fill del masover del Raurell, del Brull, la casa on en Vall-Ilosada va amagar-se durant mesos. En Pere Mas era com un parent d'en Vall-Ilosada, ja que la Mercè, germana d'en Pere, era la promesa d'en Josep Casacuberta i Molas, cunyat d'en Vall-Ilosada.

87. «Sols sortir al carrer [a Irún] varen venir uns requetés molt ben uniformats; volien que ens allisíssim al Terç de la Mare de Déu de Montserrat; uns altres, vestits de blau marí, eren falangistes; també volien el mateix, però havia de ser a la Bandera de la Falange Catalana.» ESPONA I SERINANEL·L, Lluís. *Les meves memòries (1919-1994)*. Sabadell: AUSA, 1995, p. 112. La territorial de Catalunya de la Falange tenia la seva caserna a Burgos. En Vall-Ilosada en una nota marginal del seu dietari, al costat de l'adreça de la Falange catalana, hi afegí «per roba», ja que facilitaven roba als combatents catalans.

88. El tinent de la Legió Tomás de Ybarra Dávila, de 21 anys, havia mort el dia 18 de febrer en traspassar el riu Alfambra, a Terol. Pertanyia a la noblesa espanyola. Va ser enterrat a la catedral de Sevilla. El 17 de febrer el general Yagüe havia creuat el riu durant l'ofensiva sobre la ciutat de Terol, que va ser ocupada pels rebels el dia 22 de febrer.

89. Cella, poble situat a 1.023 m d'altitud, prop de Terol.

90. Després que el 22 de desembre de 1937 les tropes republicanes entressin a la ciutat de Terol, el 5 de febrer de 1938 es tornava a lluitar en aquest front, on els rebels s'apoderaren de diferents pobles, entre ells Alfambra. Sota unes duríssimes condicions meteorològiques, Terol va ser reconquerida pels feixistes el 22 de febrer. Aquest front va causar milers de morts i ferits als dos bàndols. Com a exemple, només aquesta dada: el 19 de febrer l'aviació franquista va llançar prop de dues-centes tones de bombes en el front Terol per reconquerir la ciutat, a qui alguns han anomenat com la petita Estalingrad, i també com la darrera, i breu, victòria de l'Exèrcit Popular.

Divendres 25

Arribem amb prou feines a Saragossa a les 2 matí. Com no tinc temps d'arreglar-lo, a les 8 matí té d'anar-hi un altre camió. Ha sigut una llàstima, perdo un gran viatge i bona propina.

Dissabte 26

Escriu a tots els amics dels quals tinc direcció.

Març

Dimarts 1

Cobro els dies del mes de febrer. Total 75 pts.

Divendres 4

Pamplona.

Dijous 10

Toma de Belchite.

Dimarts 15

Voy a Utrillas⁹¹ pasando por Belchite, pueblos conquistados ayer, a llevar material ferroviario.

Dimecres 16

Regreso a Zaragoza.

Dijous 17

Collell⁹² pres a Calatayud.

Prenem Casp.⁹³

Dissabte 19

Em destaquen a Villamayor.⁹⁴

Dissabte 26

Amb el servei d'intendència segueixo les columnes que van conquistant Aragó. Entrem aqueixa nit a Castejón de Monegros.⁹⁵

91. Utrillas és un poble de la província de Terol.

92. Es tracta del fill del sastre de la rambla de l'Hospital, Josep Collell i Rosell.

93. Efectivament, la 5a Brigada Navarra, entra a Casp el 17 de març de 1937, i s'inicia la campanya del Maestrat.

94. Villamayor, de la província de Saragossa.

95. Castejón de Monegros, a Osca. Aquest poble es troba, a uns 68 quilòmetres de Saragossa, al peu de la serra d'Alcubierre. Aquest va ser un dels escenaris de guerra on va estar l'escriptor anglès George Orwell, de nom real Eric Arthur Blair (1903-1950), allistat en una unitat de les milícies del POUM, i que recolliria la seva participació en la Guerra Civil Espanyola en el llibre *Homenatge a Catalunya*. Aquest testimoni és qui explica que «de nit vàiem els llums dels nostres camions de subministrament que venien d'Alcubierre, i, simultàniament, els dels franquistes que procedien de Saragossa». ORWELL, G. *Homenatge a Catalunya*. Barcelona: Ariel, 1972, p. 53. Orwell també explica que «els soldats que teníem enfront eren espanyols, però segons els desertors hi havia entre ells uns quants sots-oficials alemanys». ORWELL, op. cit., p. 54. Com podrem llegir més endavant, en Vall-llosada va fer amistat amb alguns soldats alemanys que es trobaven en el mateix front.

Fotografia feta quan en Ton Vall-llosada ja era xofer de l'exèrcit franquista. Any 1938. (ACOS)

Dilluns 28

Ens traslladem amb el dipòsit d'intendència a Sariñena.⁹⁶

Dimecres 30

Ens traslladem a Casp.

Dijous 31

Trobo als germans Codina, Abadal, Riera.⁹⁷

Notes: Escrites 21 cartes. Rebudes 11 cartes.

Abril

Divendres 1

Degut a l'avanç (sic) tan rapidíssim no puc parar ni nit, ni dia.

Tan bon punt instal·lem la intendència a un poble, ens donen l'avís de traslladar-la a un altre.

Ens instal·lem a Maella.⁹⁸

96. Sariñena, a la província d'Osca.

97. Pelai i Rafel Codina i Deordal. Miquel i Manel Riera i Comella. Aquest darrer formaria part del consistori del primer ajuntament franquista de la ciutat l'any 1940, i seria nomenat alcalde l'any 1943.

98. Maella, a la província de Saragossa.

Dissabte 2

Trobo a Masramon i germans Toll.⁹⁹

Dilluns 4

Ens traslladem a Corbera,¹⁰⁰ poble català.

Dimarts 5

Estic molt emocionat d'estar altre volta en terra de la nostra estimada Catalunya.

Dijous 7

Des de Corbera escric a Carles Bassas, Jaume Vila (Horta), Josep Costa Roca, Lluís Arumí, Lluís Vernis.

Divendres 8

Trobo a Bach (taxi).

Dissabte 9

A la família de Josep Clúa,¹⁰¹ de Corbera, els dono a guardar un paquet de roba d'hivern.

Diumenge 10

El meu treball és esgotador. Demano relleu.

Dilluns 11

Amb molt de pesar m'entero que ens traslladaran a una altra província.

Dimarts 12

Ens traslladem a Aiguaviva (Terol).¹⁰²

Dijous 14

Ens traslladem a Morella.¹⁰³

Trobo a en J. Tena¹⁰⁴ i Felius.

L'aviació roja ens causa 200 baixes.

99. Joan Masramon i Isern era sergent del Grup 65/17, 1a Divisió Navarra. Va formar part de la segona gestora municipal de Vic. Els germans Toll eren Agustí i Joan Toll i Massana. L'Agustí estava destinat a Daroca (Saragossa), a la 4a Bateria de Obusos 15,5. I el seu germà Joan va ser destinat al destacament d'artilleria del Parc núm. 6, a Porviesca (Burgos).

100. Corbera d'Ebre, ja a la demarcació de Tarragona.

101. Josep Clúa i Clúa s'estava a Corbera d'Ebre. Sembla, per les notes d'en Ton, que era moliner.

102. Aiguaviva, poble de Terol.

103. Morella, a la província de Castelló.

104. Joan Tena Ariño, integrat a la 8a Companyia, 3a Secció d'Automòbils C. E. Nord. Era carrosser com el seu pare Miquel Tena i Jové, que s'estaven al carrer del Nord, el mateix carrer on vivia la xicota d'en Ton Vall-llosada.

Divendres 15

Les nostres tropes arriben a la Mediterrània prenent Vinaròs i Benicarló.¹⁰⁵

Diumenge 17

M'han dit que en Miquel i en Pere són a un poble prop de Terol.¹⁰⁶

Dilluns 18

Em sorprèn una esquadreta d'aviació roja a la carretera de Vinaròs. Em metralla, tinc temps per emparar-me amb una roca. Ha sigut miracle sortir-ne indemne. Fins avui no havia vist la mort tan d'aprop (sic).

Dimarts 19

Escric al meu cosí i a en Pere.

Porto el Ford a repassar se'm ha esquerdat una culata.

Dimecres 20

Escric a Segimon Costa¹⁰⁷ per medi d'en Jepet.¹⁰⁸

Des d'ahir que tinc un fort mal de cap. Em trobo bastant malament. Tinc bastanta (sic) febre.

Dijous 21

Faig llit tot el dia.

Divendres 22

Al migdia m'aixeco una estona.

Dissabte 23

Segueixo malalt.

Diumenge 24

Avui ja em trobo bé, però m'han sortit una sèrie de grans a tot el cos; és l'ortigària (sic).

105. Tropes de la IV Divisió de Navarra, comandades per Camilo Alonso Vega (1889-1971). Aquell dia, entrant a Vinaròs, l'exèrcit revoltat va arribar a la riba de la Mediterrània.

106. Es refereix a Miquel Costa i Vilatimó i a Pere Solà i Castells. Aquest darrer estava concentrat a la província de Burgos.

107. Segimon Costa i Bosch, oncle d'en Vall-llosada.

108. Gepet o Jepet. En Ton Vall-llosada sovint s'adreçava a en Jaques Bach per tal de fer arribar les seves cartes a Vic. En Jaume Bach i Molist, fill d'Olost, de ben jove va marxar a París, on va regentar un bar. En Jaume, o Jaques, era germà d'en Josep Bach i Molist (Olost, 1879), que cap al 1912 va obrir a Vic el conegut bar Jepet, del Passeig, que abans havia sigut una taverna. El març de 1938, un fill seu, en Joan Bach i Cutrina (Vic, 1919-1987), per no haver d'anar al front, va marxar cap a París a casa del seu oncle Jaume. En tornar a Espanya, un cop acabada la Guerra, va ser enviat a un batalló de treballadors, on hi passaria uns sis anys. Més endavant va continuar el negoci del seu pare, el bar de Can Jepet. Un germà d'en Joan, en Josep Bach i Cutrina (Vic, 1918), que era ortopèdic, també va anar a viure a París, a casa del seu oncle Jaume. Allà va arribar a dirigir una important fàbrica d'aparells ortopèdics, que degut als estralls causats per la Segona Guerra Mundial tenien una gran demanda. Aquest es va casar amb una infermera alemanya que havia conegut durant la guerra europea. L'any 2010 va morir a París, amb 92 anys.

Dilluns 25

C. R.¹⁰⁹

Dimarts 26

Faig una visita a l'Arnaus¹¹⁰ a 60 km de Morella, poble de Valdealgorfa.¹¹¹

Dimecres 27

Sant de la meva nebodeta.¹¹²

Dijous 28

Fa molts dies que plou, pobre infanteria està al ras. Qui sap si en Miquel i en Pere l'han de tombar aquesta pluja?

Divendres 29

M'acabo d'entrar per el diari que han condemnat al pare a 30 anys de treballs.

¡Pobre pare!¹¹³

Això servirà per amargar-me encara més els [segueix l'endemà].

Dissabte 30

dies que falten per acabar la guerra. ¡Déu meu! Feu que siguin ben pocs.

He passat tota la tarda plorant.

¡Com queden la mare i la Miquela!

Notes: Escrites 10 cartes. Rebudes 0

Maig

Diumenge 1

No em puc treure del pensament al pare, cada acció que faig penso amb ell. Qui sap com menja? Jo menjo i dormo bé, i ell?

Cada dia prego perquè li sigui ben lleugera la pena i suportable.

Avui he dit dues misses per ell.

109. Ignorem el significat d'aquestes inicials.

110. Xavier Arnaus i Terradellas tenia una fàbrica tèxtil al carrer del Nord de Vic.

111. Valdealgorfa, dins la província de Terol.

112. Es tracta de Montserrat Vall-Ilosada i Molet.

113. M. Teresa Vall-Ilosada, filla de l'Anton, ens explica que el seu pare anava amb el camió, quan es va voler parar en una font. Va ser allà on, per atzar, va trobar a terra un tros de diari on es donava la notícia de la detenció, a Vic, del seu pare. En el transcurs de l'elaboració d'aquest treball, i a partir de l'empresonament del pare Vall-Ilosada, vam trobar unes dades sobre el centre de detenció, presó o preventori, que estava establert a l'antic convent dels caputxins de Vic, que no ens resistim a transcriure. Pocs dies després de la caiguda de Barcelona, va ser enviat a Vic un personatge estrany. Aquest era un oficial de presons anomenat Eugenio Vargas Rodríguez, qui l'any 1933, durant el govern de la República, havia propiciat la fuga de la presó reformatòria d'Alcalá d'Henares, i el posterior trasllat fins a Gibraltar, del magnat, banquer i contrabandista Joan March i Ondinas, que seria el gran mecenes del general Franco. A la capital d'Osona aquest funcionari va ser l'encarregat d'organitzar l'edifici de la presó on, al cap d'un mes, hi tenia espai per tancar-hi 500 presoners. Aquest individu s'hi va estar fins l'abril de 1939, quan va ser traslladat a Madrid. Ell a més va ser l'encarregat d'obrir expedient als presos que va trobar a Vic, a vegades sense documentació i per tant ignorant a disposició de qui estaven detinguts, obrint llibre de registre, les entrades i sortides, etc. Vegeu: HERNÁNDEZ HOLGADO, Fernando. *Mujeres encarceladas. La prisión de Ventas: de la República al franquismo (1931-1941)*. Madrid: Marcial Pons, 2003, p. 208-211.

Dimarts 3

Com que encara tinc el camió espatllat, cada dia vaig amb l'Arnaus amb el seu camió al polvorí.

Dijous 5

Em donen dos dies de permís per anar a Saragossa. Vaig a demanar a la Pilarica que ens podem tornar a trobar tota la família. L'hi farem una visita acabada la guerra.

Divendres 6

C. R. T.

Trobo en Ripoll, Violi, Garreta, Baliellas.¹¹⁴ Aquests m'han donat una injecció d'optimisme referent a l'acabament de la guerra.

Faig compres per valor de 80 pts.

Dissabte 7

Vaig a missa al Pilar i torno cap a Morella. M'ha anat bé aquest permís per comprar-me algunes coses de teca que em feien falta.

Diumenge 8

Vaig a missa a Morella.

Dimarts 10

Cobro el mes d'abril a raó de 6'22 pts. diari. Total 186'75 pts.

Amb l'Arnaus vaig a Valdealgorfa. Hi trobo en Tena i en Macià.¹¹⁵

Dimecres 11

Escric en «Jepet» de París una carta per en Segimon certificada. Avui ha parat la pluja i surt el sol.

Dijous 12

Després de 23 dies de tenir el camió avariament, avui queda reparat.

Divendres 13

Em destacan (sic) a un Batalló, és el 4t de Carros de Combat de posició prop de Castellfort¹¹⁶ que encara és del rojos.

Dissabte 14

Cada dia tenim de passar a tiro de fusell de dins del poble per anar a Intendència de Cincorres.¹¹⁷ No tiren perquè no volen.

114. Antoni Ripoll i Miralpeix, marbrista. Ramon Baranera s'estava a Saragossa, destinat a la 7a Companyia d'Automòbils. Era de can Violi, de Vic, on tenien una fàbrica d'embotits. Manel Garreta i Pastor s'estava al 3r Batalló de Metralladores, Bailén, 4a Divisió Navarra. Lluís Baliellas i Godayol, procurador. Era tinent d'infanteria. Després de la Guerra va ser cap de la Falange a Vic (1940-1942).

115. Podria ser Josep Macià i Pou, que formava part del Terç de Ntra. Sra. de Montserrat, o el seu germà, Joan, també combatent.

116. Castellfort, poble de la província de Castelló, situat a 1.181 m sobre el nivell del mar.

117. Cincorres, poble que pertany també a la província de Castelló.

Soldats d'artilleria destacats a Mijaradas (Burgos). Any 1938. (ACOS)

Diumenge 15

Al passar per els 2 km. vorejant Castellfort en un sotrac per poc perdo el comandant que venia amb mi.
Torna a ploure com mai.

Dilluns 16

A causa del mal estat del terreny degut al ploure, tinc de deixar el camió a 3 km. de la Plana Major que és on jo dormo. Aquests kilòmetres els tinc de fer sota la pluja.

Dimarts 17

De company amb mi ve el sargento Florià Bartolomé. Dormo i menjo amb ell a la Plana Major. És un excel·lent xicot.

Dimecres 18

L'artilleria roja per primera vegada ens canoneja precisament a unes bateries instal·lades prop de la casa on tinc d'anar a carregar.
Els projectils passen xiulant sobre meu quan recorro el tros que està a la vista d'ells. Quatre vols tinc de fer. Sort del vi.

Dijous 19

Altre dia de sustos. Hem començat el canoneig per prendre Castellfort. L'artilleria roja ens contesta. Els seus projectils cauen a 10 mts. de la casa on estem. S'acaba de prendre Castellfort. 4000 projectils han calgut.

Divendres 20

Entro a Castellfort amb camió. A la nit els rojos contraataquen.

Diumenge 22

Jo i el sergent Florià estem allotjats a una casa de Castellfort. Estem molt bé. Els rojos canonegen el poble.

Dilluns 23

El canoneig ens causa baixes a l'ermita.

Dimecres 25

Altre contraatac roig.

Dijous 26

Comença la nostra ofensiva hi ha un canoneig que fa por. Tinc de passar amb el camió per la carretera batuda per l'enemic.
Fa un fred que pela.

Divendres 27

Acabo de presenciar les nostres esquadrilles on fan la «cadena».¹¹⁸
Aquesta nit tinc d'anar amb el camió al lloc de [continua al dia següent]

Dissabte 28

mando situat prop de Ares,¹¹⁹ en aquests moments la nostra artilleria tira a discreció d'una muntanya propera passant els projectils sobre el nostre cap. L'infanteria va pujant a la muntanya que canonegem.

Diumenge 29

Aquesta nit l'he dormida al ras. El «convoi» d'avions nostres de bon matí ja està bombardejant.
El meu camió és el primer que entra a Ares.
Acabo de presenciar una gran batalla.

Dilluns 30

Dormo a una casa del poble. Entre els molts presoners n'hi ha un de Manlleu.
Per primera volta veig el mar jo.
Aquesta nit la faré a l'avançada prop Benasal.¹²⁰

118. Amb *la cadena* es refereix a la forma en què actuava el grup de l'aviació franquista I-G-2, generalment integrat per un grup de cinc avions. En la batalla per conquerir Alcanyís, les tropes nacionals del general García-Valiño, davant la 1a Divisió de Navarra, que lluitaven contra algunes Brigades Internacionals, van rebre l'ajut dels aparells de l'I-G-2, amb les «passades» dels avions que feien *la cadena* a molt baixa altura; sembla que ho feien a uns 400 metres.

119. Ares del Maestrat, a Castelló.

120. Benasal, a Castelló.

Dimarts 31

AVUI rebo per primera vegada carta de la meua família; estic molt content. Està fetxada 28-3-38.

Notes: Escrites 26 cartes. Rebudes 14.

Juny

Divendres 3

A la tarda prenem Villar de Canes.¹²¹

Entro al poble. Hi faig nit.

Dissabte 4

Faig nit a Torre de Embesora¹²² (sic) al peu de la Serra Esparraguera. Ací converso amb varis presoners catalans. Em crida molt l'atenció un bastonet que tots porten com si fos un biberón, penjat amb un cordill.¹²³

Diumenge 5

Passem diàriament per el balneari de Font de Segures, per Culla i Benasal.

Dilluns 6

C. R. T.

A les nits és un trànsit continu de material bèl·lic amb direcció a Adzaneta.¹²⁴

Es prepara un gran xafarranxo direcció Castelló.

Dimecres 8

Aquesta tarda prenem Atzeneta.

Divendres 10

Fa uns dies que fem vida campestre. Pel dinar fem una «paella».

Escric a Lluís Anglada que em fagi un giro.

Dissabte 11

Entro amb el camió a La Barona,¹²⁵ poble conquistat (sic) avui. Ens reben molt bé... a canonades.

121. Villar de Canes, Castelló.

122. Torre d'en Besora, a Castelló.

123. Aquí Vall-Ilosada fa referència a soldats de la Lleua del Biberó. Els integrants d'aquesta lleua eren els joves cridats a files l'abril de l'any 1938. Molts d'ells no havien complert els 18 anys. Van participar a la famosa i cruenta Batalla de l'Ebre on molts d'ells van morir. En Pere Pi i Cabanes, un d'aquells nois de la lleua del biberó, ens comenta: «Jo, d'això del bastonet de fusta (xumet de fusta), es la primera vegada que en sento parlar i em fa l'efecte que això, en alguna companyia de soldats d'aquesta lleua a algun se li devia acudir i va ser com enfoten-se, que a uns mamellons com els de la nostra edat ens cridessin a "cumplir los deberes con la Patria", ja que se'n va fer una carnisseria entre el Segre i l'Ebre i quan el govern del Negrín feia alguns mesos que ja estaven convençuts que teníem la guerra perduda». Un altre component d'aquella lleua del 1938, en Josep Prats, ens escriu: «El que puc dir, és que jo portava una fusta a la boca quan hi havia moltes explosions de bombes, doncs amb la boca tancada et rebentaven l'interior del cos».

124. Adzeneta del Maestrat, província de Castelló.

125. La Barona, poble també de la província de Castelló.

En Ton Vall-Ilosada amb soldats alemanys al front de Vila-real. Juny 1938. D'esquerra a dreta: 1/ Franz Loffer, 2/ -, 3/ Fries Bus, 4/ Antoni Vall-Ilosada, 5/ Joseph Lasberg, 6/ -, 7/ Andreu Giménez, 8/ -. (ACOS)

Diumenge 12

Passo per Villafamés.¹²⁶ Fem nit a uns quants quilometres més enllà, direcció Castelló.

Les nostres tropes entren a Castelló de la Plana.¹²⁷

Dilluns 13

Avui em dono compte que és el meu sant.

Dimarts 14

El tinent del parc, com a premi de tenir el camió en bon estat, m'ha concedit 8 dies de permís. On aniré?

Dimecres 15

Un furiós tiroteo a la nit, em fa marxar d'on em disposava a dormir, «pitant».

Dijous 16

El meu batalló entra a Moró.¹²⁸ Hi faig nit.

126. Vilafamés, poble de la demarcació de Castelló.

127. Comandades pel general Pablo Martín Alonso (1896-1964), les tropes rebels entren a Castelló amb la Divisió 83 del Cos d'Exèrcit de Galícia.

128. Sant Joan de Moró, poble de Castelló.

Divendres 17

M'entero per la carta del meu cosí que ha mort en Ramon Franc.¹²⁹
Entro a Castelló.¹³⁰

Dissabte 18

¡Quin entusiasme! Les noies ens tiren flors. Hi ha un bullici espantós.
Cobro el mes de març i juny: 314'60 pts.
Faig nit al campament a 8 km. de Castelló.

Diumenge 19

Faig varis viatges a Castelló a portar-hi soldats amb permís.
Avui tinc un dia molt trist doncs Castelló em reviu els temps d'abans de la guerra. Quant més alegria [l'anotació segueix al dia següent]

Dilluns 20

veig més tristor tinc.
Ahir em vaig banyar al mar junt amb els oficials.

Dimarts 21

Ens traslladem a Villareal.¹³¹
Cada dia de bon matí anem a comprar al mercat de Castelló. Per les tardes al Grao,¹³² a banyar-nos.

Dimecres 22

A les nits tinc de marxar amb el camió de la posició, doncs cada nit els rojos contraataquen.
Aquesta nit m'han cridat ¡¡¡l'alto!!! ¡Quin sust!

Dijous 23

Trobo per la carretera en una columna que va a descansar a Joaquim Rovira (Sansalvador) i a J. Baliellas †.¹³³

Divendres 24

Avui matí els avions rojos han intentat entrar a Castillo.¹³⁴ Hi ha hagut una desfilada en el mercat, de upa.

129. Ramon Franc i Bracons, que va morir al front de guerra.

130. La ciutat de Castelló va ser presa el 13 de juny de 1938. Va participar en la presa de la ciutat el coronel Antonio Aranda Mata (1888-1979). Cal apuntar que després de la Guerra, ja amb el grau de general, aquest va conspirar contra Franco perquè pretenia la restauració de la monarquia i, per aquesta raó, fou empresonat, encara que per la seva condició d'heroi durant la Guerra Civil fou alliberat.

131. Vila-real dels Infants, a set quilòmetres de Castelló. En Lluís Espoña, que també es trobava aquells dies combatent en el front de Llevant, enquadrat a la 4a Divisió de Navarra, que era una unitat de xoc, explica: «Passats tres dies vàrem trencar el front i al cap d'unes tres setmanes vàrem entrar a Castelló de la Plana. Pocs dies després vàrem entrar a Vila-real, on hi varen haver lluites casa per casa. Després entràrem a Burriana i vàrem parar les operacions bèl·liques a la "Serra d'Espadán" i aleshores vàrem anar a descansar uns dies al Grao de Castelló de la Plana». ESPONA I SERINANELL, *op. cit.*, p. 117-118.

132. El Grao, port de Castelló.

133. Joaquim Rovira i Sansalvador, destinat a Infanteria Bailén núm. 24, 2a Cia. 4t Batalló, 4a Divisió Navarra, situada a Vitòria. En Joaquim Baliellas i Godayol, que va morir al front.

134. El Castell, a Castelló.

Dissabte 25

Passo les tardes amb uns alemanys de antiaeris. Són molt divertits i simpàtics.¹³⁵

Diumenge 26

Hem anat a la platja de Benicàsim a banyar-nos.

Dilluns 27

Anem a banyar-nos a Benicasim. Disfrutem molt amb una barca. Fem una pael·la i cap a la guerra, a sentir fresses falta gent això ho fem cada dia.

Dimarts 28

L'alemany Fritz Bus em regala una màquina fotogràfica.

Dimecres 29

Vaig a Saragossa amb els oficials del 4t Batalló. Sortim a les 16 hores, arribem a les 22 hores.

Dijous 30

Trobo a en Ramon Baranera, a Lluís Cascante,¹³⁶ aquest a Alcanyis.

Notes:

Tinc en metàl·lic 200 pts. en total.
Escrites 27 cartes. Rebudes 18 cartes.

Juliol

Divendres 1

Torno cap a Castelló.

A 20 km de Saragossa, a causa d'un frenasso d'un Studebaker,¹³⁷ que em venia davant, i per estar la carretera mullada dono una trompada que em [segueix al dia següent].

Dissabte 2

deixa el Ford inutilitzat. Dono gràcies a St. Cristòfor per no haver-me passat res, doncs ha sigut un cop aparatós.
La grua me'l porta al parc de Palafox.¹³⁸

135. En Vall-llosada va fer amistat amb diversos soldats alemanys. Recordem que amb el seu camió abastia els destacaments d'aquell país i d'Itàlia, ambdós aliats de Franco. Entre la correspondència d'en Ton hi hem trobat algunes cartes d'antics combatents alemanys a Espanya, que un cop acabada la guerra espanyola, durant la Segona Guerra Mundial, van ser enviats al front rus. Aquest és el cas del sergent Gerhard Finke, de Berlín, que després d'estar-se a Espanya fins al febrer de 1939, va ser enviat a lluitar a Polònia, França i Holanda, per més tard anar a parar al front de l'Est, a Rússia. O el de G. Trischer, que també va lluitar a Espanya des del desembre de 1937 fins al febrer de 1939.

136. Lluís M. Cascante era, com ja hem apuntat, un dels que formava part del grup que va passar la frontera amb en Ton.

137. Studebaker era la marca d'un camió construït als Estats Units.

138. Palafox, a Saragossa.

Diumenge 3

Trobo als tallers a l'escrivent de l'Auto American Salón, Ramon Bofarull.¹³⁹
Em quedo a Saragossa fins que el camió estigui arreglat.

Dilluns 4

Trobo, com de costum, molts vigatans. Passo el dia amb ells.
Degut a que tindrè de permanèixer uns 15 dies a Saragossa i per estar les despeses molt cares, vaig a menjar i a dormir al Parc; me'n faig 165 [al] dia.

Dimarts 5

Vaig a demanar a la Verge del Pilar que ens permeti juntar-nos tota la família i amb la Mercè, un cop acabada la guerra.

Dijous 7

Em trobo malament.

Divendres 8

Em porten a la infermeria del cuartel, sembla que he arplegat el grip, sort que no estic sol..., les mosques no m'abandonen mai (avui m'ho agafo a broma).

Dissabte 9

És coincidència: dues vegades que he tingut el camió avariats, dues vegades que estic malalt.

Diumenge 10

Al migdia m'aixeco i menjo una mica. Surto a dar un tomb i per poc torno amb camilla. Me'n torno al llit.
No cal dir com barrina el meu pensament durant les hores que estic despert.

Dilluns 11

Estic molt flac, quasi no puc caminar degut segurament al grip.

Dimarts 12

Pagar Parc.
M'ha quedat un fort dolor a les cames.

Dimecres 13

Trobo a en Joanet de la Constància.¹⁴⁰ M'explica els detalls de la detenció del meu pare, i em dóna noves dels meus amics que resten a la zona roja.

139. L'Auto American Salón era un garatge de Barcelona amb servei permanent en els seus tallers mecànics, concessionari de Chevrolet i que, segons la publicitat de l'època, tenien recanvis legítims de Chevrolet i de Bedford, venda de cotxes usats i de remolcs.

140. Es tracta de Joan Font Farrés, del bar La Constància, establiment molt popular que estava situat a la plaça Major, número 18, baixos, de Vic. En Joanet era un dels cambrers d'aquell bar.

Carretera de Saragossa a Castelló. Juny de 1938. (ACOS)

Dijous 14

Faig revelar una pel·lícula tirada amb la meua màquina.¹⁴¹

Divendres 15

El dolor, en comptes de disminuir-me, m'augmenta. El metge del Parc em consulta.

Dissabte 16

En vista de que no em passa, em porten a l'Hospital de la Enseñanza,¹⁴² a Saragossa mateix. Ho faig saber a en Miquel Costa.

Diumenge 17

El metge dóna ordre d'evacuar-me a un altre hospital. Crec que em portaran a una ciutat del nord.
És l'Hospital Alfonso Carlos, de Pamplona.¹⁴³

141. A l'Arxiu Comarcal d'Osona hi ha un fons de fotografies i documents d'en Ton Vall-llosada, dipositats per la seva filla.

142. L'Hospital de la Enseñanza era un dels hospitals militars que hi havia a Saragossa.

143. Aquest hospital de guerra va ser creat per la Junta Central Carlista de Guerra de Navarra, en l'edifici del seminari de Pamplona. Va funcionar de l'octubre de l'any 1936 fins al maig de 1939. Disposava d'uns 1.450 llits atesos per uns set-cents voluntaris, la majoria dones que pertanyien a l'organització «Margarides», branca femenina dels Requetès.

Dilluns 18

Acudeixo a un desfile colossal. Aquí hi trobo a en Joaquim Costa, està ferit al cap.

Dimarts 19

Fa 3 dies que em donen extraordinari per menjar. Les Margarites¹⁴⁴ ens serveixen pastes, cafè, anís i puro.

Dimecres 20

Cada tarda vaig al cine en una sessió especial pels hospitalitzats.

Divendres 22

Avui em trobo bastant malament, torno a tenir febre.

Dissabte 23

Avui no em llevo fins a la tarda.

Envio telegrama al Parc demanant les pts.

Diumenge 24

Vaig a confessar a l'iglésia de l'hospital, per combregar demà, doncs és el patró d'Espanya.

Dilluns 25

Ens dona la comunió i diu la missa a l'església de l'hospital l'Exm. cardenal Gomà.¹⁴⁵

Dimarts 26

M'evacuen altra volta, em porten a un poble de Navarra dit Falces.¹⁴⁶
Arribem al poble en el mateix moment que l'iglésia està cremant.

Dimecres 27

Escric a Marin Lleonart de l'Hospital Alfonso Carlos.

Ja estic cansat d'hospital, voldria trobar-me ja bé per a tornar al front.

Dijous 28

Escric a la Mercè per mitjà d'en Ramon Segalés¹⁴⁷ de Can Toni, que l'he trobat al mateix hospital.

144. *Las Margaritas* era l'organització femenina dels carlistes. Fundada després de la darrera guerra carlista per Margarida de Borbó i Borbó, esposa del rei Carles VII. Durant la Guerra Civil de 1936-1939 tenien cura dels hospitals de guerra, del repartiment de roba, orfenats, etc. Solien anar cobertes amb una boina vermella, i altres amb una de blanca. Heus aquí un fragment d'una de les cançons que cantaven les dones de l'organització les Margarides: «Pregonant en son exemple, / als soldats de nostre Rei / les valentes Margarites / sempre prompte estarem. / I si els homes, covards, covards / fugen quan perilla Déu, Pàtria i Rei / en defensa de la nostra bandera / si fa falta morirem».

145. El cardenal Isidre Gomà i Tomàs (1869-1940), amb seu a Toledo, durant la Guerra s'estava a Pamplona. L'any 1937 va redactar la *Carta colectiva de los obispos españoles a los obispos de todo el mundo con motivo de la guerra en España*, defensant l'aixecament militar contra la República i batejant-lo com a Croada.

146. Poble situat a una cinquantena de quilòmetres de Pamplona.

147. Ramon Segalés s'estava a la Reserva General Art. 11a G. 2a Bateria.

Integrants de l'exèrcit de Franco. Fotografia feta per Antoni Vall-llosada. Any 1938. (AFV)

Divendres 29

Cada dia prenc silicilato i em fan fregues a les cames d'una solució de salicilato metilo-alcohol.

Notes:

Em resten en total: escrites 40, rebudes 18.

Agost

Diumenge 7

Estic desanimat i trist. Un xicot m'acaba d'enterar de les dificultats i penalitats que hi han a Vic. ¡Pobre família meva! Com deu patir, i jo ací no em falta res de menjar, i pensar que falta molt encara per¹⁴⁸ [continua al dia següent].

148. El dietari d'Antoni Bassas confirma aquesta penúria d'aliments a la seva ciutat: «Dilluns, dia 1 d'agost (1938). El mercat del passat dissabte, que vaig tenir l'ocasió de veure perquè era a Vic, era una veritable calamitat, amb molt poques parades de roba, sis o vuit amb cols, cebes i enciams i algunes de fruites i tomàquets. A les deu del matí ja no quedava cap article per menjar». BASSAS I CUNÍ, *op. cit.*, p. 136. «Diumenge, dia 14 d'agost. Com que sóc des d'ahir a la nostra ciutat, aquest matí he pogut veure la misèria del nostre mercat, el qual ha consistit en molt poques parades de roba i quincalleria i unes cistelles de cebes i hortalisses. Per obtenir aquesta misèria, molta gent ha fet cua tres hores. L'important mercat de porcs ja fa més d'un any que no existeix i tampoc no es veu ni un ou ni un cap de bestiar.» BASSAS I CUNÍ, *op. cit.*, p. 138.

Dilluns 8

acabar aquesta guerra. ¡Quant trobo a faltar als sers estimats!

Dimarts 9

Em donen d'alta a l'hospital amb 15 dies de convalescència. Com que no sé a on passar-los per no tenir cap familiar, els passaré al mateix hospital.

Dijous 11

A les tardes anem a novena a una ermita que hi ha prop del poble.

Dimarts 16

Rebo l'avís de gir.¹⁴⁹

Dimecres 17

M'anuncien l'alta definitiva per demà.

Dijous 18

Me'n vaig a Saragossa. A Vilafranca baixo a cobrar el gir. Deixo les mil pts. a la Madre Carme Mascaró i Madre Teresa Viñas, perquè me les guardin.¹⁵⁰
Aquesta, casualment la trobo a Saragossa.

Divendres 19

Violi em deixa 15 pts.

Dissabte 20

M'incorporo altra volta a la meua Companyia. M'hi quedo en qualitat de retén.

Dimarts 23

Cobro el mes de juny i part de juliol 325 pts.
M'imposen 100 pts. de multa a causa del xoc.

149. Per una nota al final del dietari d'en Vall-llosada sabem que aquell dia la 55a Companyia, que era la seva, es trobava a Sabiñánigo.

150. Es tracta de la monja Dolors Mascaró i Calderó, Carme de nom de religió, era carmelita de la Caritat Vedruna, nascuda a Vic l'any 1873. Filla única del vigatà Miquel Mascaró i Prat-Gibert i d'Esperança Calderó i Vila, residents a la plaça Major. Carme Mascaró va professar l'any 1897. Ella és l'autora, entre d'altres, del llibre *Compendio ilustrado del Instituto* (1926), tota una història de la congregació fundada per Joaquina de Vedruna. A la primeria de 1937 va poder marxar cap a França. El juliol de l'any 1937 va passar a Saragossa i el desembre de 1939 era a Valladolid. Va tornar a la casa mare de Vic el 1944, on va morir l'any 1947. Durant la Guerra va tenir una gran activitat epistolar amb molts vigatans escapats de Vic, refugiats o combatents. Teresa Viñas i Viñas (Vic, 1884-1971), carmelita de la Caritat. Va ingressar a la Congregació Vedruna el 1904. El 1936 s'estava a Balaguer com a superiora. Durant un temps va tenir cura dels malalts a l'Hospital d'Almenar, a la comarca del Segrià. Va morir al Mas de l'Escorial el 20 d'octubre de 1971. Segons ens va explicar el claretià Josep M. Viñas, nebot de la G. Teresa: «l'Anton Vall-llosada era amic de la família. Tinc idea que érem parents de lluny. Com que el meu pare es va morir quan jo tenia 8 anys —jo era el noi més gran de casa—, ell passava moltes estones a casa meua ajudant a la meua mare, i fent-nos jugar». Aquí el pare Viñas fa referència a la seva mare, aleshores vídua, que tenia una botiga de roba a la plaça Major de Vic.

Divendres 26

Vaig a portar forces aquesta nit a Artana,¹⁵¹ en comboi.

C. [carta] de J. Comella notificant-me la probable mort d'en Parareda.¹⁵²

Dissabte 27

Avui em donen, per primera a la vida, una injecció.

Diumenge 28

En Josep Comella em demana diners, l'hi giro 25 pts.

Faig amistat amb Jaume Boix, de Gironella, és de transmissions.

Notes:

Escric al tio Esteve per Alemanya i per avió.¹⁵³

Tinc en metàl·lic 75 pts. en total.

Escrites 64 c., rebudes 32 c.

Setembre

Dijous 1

Vaig a enterro i missa d'un xofer mort per un projectil.

Divendres 2

Avui fa 4 anys que ens prometérem amb la Mercè.

Diumenge 4

Com a final de festes de la M. d. D. de Gràcia, patrona de Villareal, es fa una processó molt lluïda.

Dilluns 5

Em torna a molestar el dolor.

Envio un calendari a en Miquel.¹⁵⁴

A causa d'estar el front de la Serra Espadán parat, segueixo inactiu.¹⁵⁵

Dimarts 6

Vaig per enginyers a Artana. La carretera és batuda.

La «Temerosa» fa dues nits que ens fa llevar.¹⁵⁶

Dimecres 7

Als vespres vaig a novena de la M. d. Déu de Gràcia.

151. Artana, dins la província de Castelló.

152. Segurament fa referència a Joan Comella. Com hem pogut veure per una carta a Miquel Vilà, del 27 d'agost de 1938, Vall-llosada diu que Ramon Parareda potser va morir al front de Terol. De fet no figura en la relació dels *Caidos*.

153. Esteve Costa i Bosch (1882-1984), casat amb Caterina Vilatimó i Costa.

154. Miquel Costa i Vilatimó.

155. Serra d'Espadán, a Castelló.

156. Amb «la Temerosa» els franquistes feien referència, irònicament, a l'aviació dels republicans, la qual era anomenada per aquests com «la Gloriosa».

Dijous 8

Vaig a Castelló per fer-me arreglar un queixal. No ho faig.

Dissabte 10

Cobro el mes d'agost (14 dies) 58'50 pts.

Dimarts 13

Em destaquen a la 3ª Brigada a Bechí.¹⁵⁷

Dimecres 14

Estic a l'observatori al cim de la serra Espadán. ¡Quin panorama! Veig al mateix temps Castelló, el port de Sagunto i pobles intermitjos. A sota hi ha la Vall d'Uxó [Uixó], que encara és dels rojos.

Divendres 16

Visito al nebot de A. Barea, a les posicions de la s. [serra d'] Espadán. D'ací es veu perfectament com transiten els rojos per les carreteres. Demà tinc d'anar a Saragossa per la 1ª Bandera de Falange.

Dissabte 17

Faig un viatge a Saragossa. Visito a J. Jansana i falia. [família].
Faig una visita al Pilar.

Diumenge 18

He requisat una casa estupenda, fins hi tot m'hi he instal·lat llum elèctrica; volguent-la «reformat» he produït un cort-circuit que he deixat tot el poble de Bechí [Betxí] a les fosques.

Dilluns 19

Retorno a Bechí. Visito a A. Ferrer de Morella.

Divendres 23

Se m'avarria la bomba d'aigua. Jo mateix me l'arreglo.

Dissabte 24

Sant de la meva xicota.
Em quedo altra volta al Parc.

Dijous 29

Sóc destinat a la Bateria d. 10'5, que hi ha en J. Obón.

Divendres 30

Em reintegro al Parc ¡Tan bé que estava!
El tinent em fa presentar i em demana si sé escriure a màquina.

157. Betxí, poble de la província de Castelló.

Octubre

Dilluns 3

Vaig de suplent al 4t Batalló.

Dijous 6

Em reincorpo al Parc.

Dissabte 8

Aquesta nit després de 4 «visites» de l'aviació roja, a la 5^a, i estant nosaltres dormint, 5 bombes han caigut al nostre Parc. Hem tingut solsament un ferit. Una de les bombes ha caigut a 10 mts. d'on jo dormia.
Per al servei dels permisionaris, faig un volt a St. Mateo.¹⁵⁸

Diumenge 9

Aquesta nit, per precaució, tota la companyia anem a fer nit amb els camions al camp ras. L'aviació roja ha tornat a tirar a les proximitats del Parc.
Mentre hi hagi lluna, farem nit a fora Villareal.¹⁵⁹

Dilluns 10

De tornada de la serra on hem anat a buscar tropa, i estant al poble de Bechí, aquesta nit un avió roig ha tirat dues bombes a uns 50 mts. darrera el comboi de camions.

Dimarts 11

Cobro mes setembre 136 pts.

Té lloc la inauguració de les festes del Pilar. Avui anem a una funció de teatre, molt lluïda ha sigut.

Dimecres 12

Grans festes tenen lloc avui. Després de la missa de campanya desfilem tota la tropa davant del general Aranda,¹⁶⁰ recorrent els carrers de Villareal. Hem sigut molt ovacionats, especialment nosaltres els xofers, que anem de «gran gala».

Dijous 13

Portem la tropa que va desfilat, al Grao de Castelló, a fer un dia d'esbarjo.

Divendres 14

Retornem dita tropa a la serra.

Dissabte 15

Estant a Artana he tingut «d'aguantar» una pluja de metralla roja.

158. Permisionaris, persones que gaudien de llicència o permís per descansar. Sant Mateo, poble de la demarcació de Castelló i capital del Maestrat.

159. Aquests dies tenien lloc combats molt durs per la zona de la Fatarella, en l'anomenat Front de l'Ebre.

160. General Antonio Aranda Mata, cap del Cos de l'Exèrcit de Galícia.

Dilluns 17

Reclamo les 25 pts que vaig enviar a en J. Comella i que no les ha rebut.

Dimarts 18

Torno de servei al 4t Batalló.

Dimecres 19

Es disfruta, per ací, d'un clima immillorable; no fa fred ni de nit ni de dia.

Dissabte 22

Hi ha l'atmosfera molt enrarida, estem a l'expectativa d'un probable atac roig per aquest sector.¹⁶¹

Dissabte 29

Sant del meu germà.

Diumenge 30

Destacat a enginyers.¹⁶²

Prop d'Artana, a una curva, un camió se'm tira damunt del meu quedant ell destrossat. Hi han hagut dos ferits que els he portat al lloc de socors d'Artana. Sortosament el meu camió ha rebut poc.

Dilluns 31

He arribat a les primeres cases de Eslida,¹⁶³ poble situat entre les dues línies de foc.

Notes:

Cartes escrites: 26, rebudes 19.

Novembre

Dimarts 1

Rebo una sèrie de postals d'Alemanya que me les envia la Sra. Käthe.¹⁶⁴

A les nits ja comença a fresquejar.

Faig 150 pts. de M.

Diumenge 6

Cobro 50 pts. de 4 viatges de garrofes.

161. Estava a punt de començar l'ofensiva nacional al Front de l'Ebre.

162. Comença l'ofensiva dels franquistes al Front de l'Ebre. La 1a Divisió de Navarra pren la Serra de Cavalls. Aquells dies el cos d'enginyers de l'exèrcit sollevant va treballar en la construcció de pontons per travessar el riu Ebre.

163. Eslida, poble de la província de Castelló, a la carretera d'Artana.

164. Frau Käthe Glück, que vivia a la Haslerstrasse 20 I. Nuremberg, Alemanya. Pensem que es deu tractar d'algun familiar dels soldats alemanys del front on estava en Vall-llosada. Aquest, sovint utilitzava l'adreça d'aquesta dona per fer arribar les cartes, des d'Alemanya, a la seva família de Vic. Aquest era un estratagema que tenia com a finalitat evitar que la censura existent s'assabentés que el remitent es trobava a la zona franquista i estalviar problemes als familiars residents a l'altra zona.

Dilluns 7

En aquests moments s'ha desencadenat un furiós atac a les proximitats de Villavieja.¹⁶⁵ Són les 7 del matí.

Tot el dia han atacat els rojos. Un batalló s'ha adentrat dos km. al nostre terreny i els hem copat 700 pre. [presoners i] 6 tancs.

Totes les nostres carreteres estan batudes.¹⁶⁶

Dimarts 8

Ens traslladen al camp de la batalla a reforçar la 83 D. [Divisió]¹⁶⁷ Hi entro de nit; la passem tota sense dormir. A la matinada, al portar el cafè a la companyia, una bala ha sigut parada miraculosament, pel travessar mitger del parabris. En cas d'haver passat, forçosament m'hauria tocat. Les bales passen a cents per sobre el nostre cap. Paro i ens refugiem a unes trinxeres.

El canoneig no para ni un moment en tot el dia per part dels rojos.

Dimecres 9

Estem a les proximitats de Nules.¹⁶⁸ En tota la nit no ha parat el tiroteig ni el bombardeig.

Al retorn de subministrar, ja prop de la nostra cuina, quatre projectils em cauen a uns 10 mts. al costat i davant de la camioneta; segueixo sense parar, invocant a la Verge Santíssima. No m'ha passat res, a pesar de quedar cobert de la terra que ha aixecat els projectils. I un obús ha caigut a unes 6 passes d'un pagès. No sé si l'han ferit.

Dijous 10

Aquesta matinada l'aviació roja ens metralla estant a les trinxeres.

Tinc de seguir repartint el cafè a varies posicions, enmig d'una pluja de bales. Avui som nosaltres els qui ataquem. Les nostres bateries vomiten els projectils a milers, tots passen per sobre nostre.

Diuen que la infanteria nostra, en aquests està avançant.

Trobo a en Pere Cuadrench que també està ficat al «jaleo».

Em relleven.

Divendres 11

Em vaig a reincorporar a la 10 zapadors (sic). És de nit, plou i m'extravio.

Rebo c. [carta] del pare, Mercè, Miquela i Esteve, mitjançant la Käthe. Tinc molta alegria.

165. Vilavella, poble de Castelló.

166. Aquest dia, 7 de novembre de 1938, les tropes del general Rafael García Valiño, cap del Cos d'Exèrcit del Maestrat, van arribar a Móra d'Ebre. Les seves tropes van ser les que l'1 de febrer de 1939 van entrar a Vic. El diumenge, 5 de febrer, el general visitava la capital d'Osona acabada de conquerir.

167. Com ja hem apuntat, la 83a Divisió del Cos d'Exèrcit de Galícia estava comandada pel general Pablo Martín Alonso.

168. Nules, poble a la vora de Vilavella.

Dissabte 12

Prop de Nules, al camp de batalla, trobo a en Joaquim Junyent.¹⁶⁹

A Villareal en Joan Riubrojent.¹⁷⁰

Avui és un dia de calma. No se sent ni un tir ni un canonasso (sic).

Diumenge 13

Passo les hores vagaroses llegint i escrivint a la platja.

Dilluns 14

Visito els tancs conquistats a l'enemic.

Dimecres 16

Cobro el mes d'octubre 100'25 pts.

Dissabte 19

Ens traslladem tota la Cnyia. [Companyia] a Villareal a descansar.

Trobo a en Ramon Baranera que ha vingut a Villareal.

Diumenge 20

En Baranera em ve a visitar a Villareal des de Castelló. Al marxar em deixa una profunda tristors.

Dilluns 21

Envio per la Creu Roja, un missatge al tio Lluçia.

M'entero de la mort d'en Pere Francitorra.¹⁷¹ Present.

Dimarts 22

Ens traslladem altra volta a Artana.

Dimecres 23

Cobro 15 pts. [de] transports [de] garrofa.

Divendres 25

Sant de la tia.

Felicito a en Miquel.

169. Joaquim Junyent i Subirana, que havia estat detingut i va ser posat en llibertat el 2 de juliol de 1938. Era germà de mossèn Eduard Junyent. En una carta del 25 de setembre de 1938, Eduard Junyent, des d'Itàlia, agraeix a mossèn Gaspar Puigneró, que aleshores era a una parròquia de Salamanca, els tràmits fets per ajudar el seu germà, i li comunica que aquest va poder allistar-se com a voluntari de Falange a Olmedo (Valladolid), durant un mes, fins que va poder passar al Front de Llevant, a la 3a Bandera de Galícia [Falange]. Diu també que li recomanen que el seu germà passi a l'exèrcit, cosa que poden fer els voluntaris de Falange. Correspondència Mn. Gaspar Puigneró i Bofill (ABEV).

170. Joan Riubrojent, que tenien una casa de licors al carrer Manlleu, davant la «casa blanca».

171. Pere Francitorra i Díaz va morir intentant passar la frontera per anar cap a la zona controlada per Franco.

Desembre

Divendres 2

Em faig arreglar un queixal després d'haver calgut 3 visites.

Em reincorpo al Parc després d'haver servit 35 dies a Zapadors.¹⁷²

Diumenge 4

Rebo la 1ª carta d'en Siset.¹⁷³

Festa dels artillers; per ells es celebra una missa molt lluïda. A la sortida hi ha desfile militar.

Destacat a la 1ª Bandera.¹⁷⁴

Dilluns 5

Visito a en J. Boix a la Serra Espadán.

Dimecres 7

Ve a visitar-me en Miquel.¹⁷⁵ Anem al cine.

Dijous 8

Anem a dinar amb en Miquel a la serra. Es la festa de la infanteria.

En Ton¹⁷⁶ m'ha obsequiat amb un dinar a la serra que ens hem llepat els dits.

Divendres 9

He vist el mar i m'hi he mullat. M'ha impressionat molt.

Escrivim al tio Sagis,¹⁷⁷ per la Käthe.

Ens tirem unes fotos.

Dissabte 10

Anem a cine a Castelló.

Diumenge 11

Anem a teatre a veure varietés amb en Miquel.

Dilluns 12

Escrivim al tio Sagi per la Käthe.

Em despedeixo (sic) d'en Miquel que marxa ja a Sta. Eulàlia.

Ens tirem unes fotos al Grao.

L'hi regalo 50 pts.

172. Segurament transportant materials per tal que les tropes sollevades poguessin travessar l'Ebre.

173. Fa referència al seu germà Narcís.

174. Es deu tractar de la 1a Bandera de Falange.

175. Fa referència a en Miquel Costa i Vilatimó, de la 1a Bandera de Falange, on hi havia una majoria de catalans.

176. En Antoni «Ton» Costa i Robert, cosí d'en Vall-llosada.

177. Es refereix al seu oncle Segimon Costa i Bosch, que vivia a Sant Quirze de Besora. Algunes vegades en Ton li escrivia a través d'Andorra. A la seva agenda hi trobem anotat el nom d'un tal Pere Palmitjavila, de Soldeu, Andorra.

Dimarts 13

Cobro el mes de novembre 143 pts.

Dimecres 14

Tot fa preveure una probable gran ofensiva nostre sobre Catalunya.¹⁷⁸
Estic molt animat.

Dijous 15

Ens traslladem amb la 1^a Bandera a Artana.
Tiren els rojos amb artilleria.

Divendres 16

En tot el dia no ha parat el foc artiller dels rojos sobre el poble.

Diumenge 18

Al Parc em donen roba.

Dimecres 21

Cumpleanys meu, 27.
Rebo c. [carta] de Mta. Arrom sol·licitant-me per afillat c/22.

Dijous 22

Pel bon comportament, conservació del camió i per haver tingut poques avaries, em dóna el capità 50 pts. i 10 dies de permís per passar les festes a la meua llar, cosa això que no ho accepto.

Divendres 23

Cobro 10 pts. del recader.
Es trenca el front de Catalunya.¹⁷⁹

Dissabte 24

Cobro 10 pts. més del mateix.

Dilluns 26

Sant del tio.

Dimarts 27

Cobro 60 pts. de G.

Divendres 30

Cumpleanys de la Mercè.

Lluçia Conill i Sentias i Narcís «Siset» Vall-llosada. Madrid, 14 de maig de 1939. (ACOS)

178. El dia 23 de desembre va començar la gran ofensiva de les forces franquistes contra Catalunya.

179. Ofensiva contra Catalunya en diversos fronts.

Dissabte 31

S'ha desencadenat un furios canoneig per part nostre per apoderar-nos del castell d'Uxó.¹⁸⁰

Cau a nostre poder.

Notes:

Pts. rebudes 1.634'10

Pts. dispen. 1.409'10

Entr. 225

En efect. 450

Pel que fa a la correspondència d'en Ton Vall-llosada, rebuda o escrita per ell, n'hem destacat uns quants noms, els més sovintejats, que relacionem tot seguit:

Carles Bassas i Cuní, que estava destinat com a sanitari a l'Hospital Militar de Cestona, a Guipúscoa. Més tard va ser destinat a la 5a Cia. Sanitat 61a Divisió Barbastre.¹⁸¹

Josep Vilà i Canyelles va estar a l'Hospital Alfonso Carlos de Pamplona.

Joaquim Costa i Velasco, alferes a la 1a Bandera del Terç de Ntra. Sra. de Montserrat.

Jaume Vila, que pertanyia al Parc d'Artilleria de Burgos, i estava en un destacament al poble d'Hurones, d'aquella província.

Lluís Arumí i Fargas estava a Sant Sebastià. Un cop van entrar les tropes franquistes a Vic, Arumí va ser nomenat fiscal municipal suplent.

Comandant Fernando Vives, que era auditor de guerra a Burgos.

Secundí Aulí, que s'estava a Sijan o Sigean, localitat del Rosselló.

Josep Casals (Dachs), de la perfumeria Casals «Can Dachs», de la rambla de l'Hospital. Estava destinat a Sanitat Militar, Secció Higiene i Desinfecció. C. E. Navarra.

Miquel Furriols, que servia a la 1a Bandera de Falange de Catalunya.

Esteve Castells i Gironès, que era de la Garriga, estava a la 3a Companyia del Terç de Ntra. Sra. de Montserrat. El seu germà, Joan, que havia estat amagat al Raurell amb en Ton Vall-llosada, estava destinat a Artilleria Muntanya núm. 2 Div. 85, 14 Bateria.

180. Castell d'Uxó, a la vall del mateix nom, a la província de Castelló.

181. El dia 1 de gener de 1939, Antoni Bassas anota al seu dietari que desconeix on és el seu germà Carles, ja que va travessar la frontera i ignora si es troba a Espanya o a França. Aquesta era la inquietud de moltes persones perquè no sabien què havia passat als familiars que havien marxat de casa per creuar la frontera. Fixem-nos en la data de l'anotació d'en Bassas que és del gener de l'any 1939, quan faltava poc perquè la guerra es donés per acabada.

Manuel Barea Arnal, combatent a la Serra d'Espadà, era nebot del comandant Andrés Barea Malo.

Salvador Puntí i Puntí, que combatia amb els de la 1a Companyia del Terç de Ntra. Senyora de Montserrat.

Francisco Alemany, que estava a Sevilla.

Josep Comella i Bassas, destinat a la caserna d'Infanteria Grup Jaca, a Santona (Cantàbria).

Miquel Ferrer i Melià era capità de la Falange amb destinació a Palma de Mallorca.

Agustí Toll i Massana, destinat a Daroca (Saragossa), a la 4a Bateria d'Obusos 15,5. I el seu germà, Joan, destinat al destacament d'artilleria del Parc núm. 6, a Porviesca (Burgos).

A banda de les monges Carme Mascaró o Teresa Viñas, o els residents a París H. G. Cornet i René Delame.

I també hem trobat que rebia correspondència de Radio Verdad.¹⁸²

ANNEX

Document núm. 1

Noranta-quatre ciutadans de Vic, excombatents de l'exèrcit de Franco, signen un document a favor de Joan Anglada i Vilardebó¹⁸³

Per tal d'entendre una mica la situació d'aquest conegut advocat de Vic, transcrivim un parell de fragments d'unes cartes. Una és de durant la guerra, i l'altra d'un cop acabada.

La primera carta és de Maria d'Abadal i Pedrals al seu marit Joan Anglada, que ja havia fugit de Vic i es trobava a Sant Sebastià.

182. L'emissora, famosa per les arengues que el general Queipo de Llano hi feia cada vespre i que, per les poques emissores radiofòniques que existien aleshores, es podia sentir des de qualsevol punt d'Espanya, era Radio Sevilla, també coneguda com a Radio Verdad, instal·lada en aquella capital andalusa. Referint-se a Radio Verdad, Joan Reventós explica: «Alguna vegada escoltàvem Radio Verdad, que emetia probablement des d'Itàlia i era favorable als "nacionals". Recordo les paraules finals amb què acabaven totes les emissions: "La palabra de hoy de Radio Verdad es...", una paraula que canviava cada nit. El sentit d'aquestes paraules suposo que devia tenir alguna significació, que a nosaltres se'ns escapava» REVENTÓS I CARNER, Joan. *Dos infants i una guerra*. Barcelona: Club Editor, 1974, p. 136-137. Hi ha qui ens diu que els diumenges, a mitjanit, radiava en català com a Ràdio Veritat, probablement emetent des d'una altra ciutat conquerida on de seguida ocupaven els estudis radiofònics.

183. Joan Anglada i Vilardebó (Vic, 1895-1979). Advocat i periodista, havia estat regidor de l'Ajuntament de 1931 a 1936, per Catalunya Vella. Durant el primer temps del règim franquista fou desterrat de la seva ciutat, per les seves passades activitats catalanistes. El setembre de 1924, en plena Dictadura de Primo de Rivera, ja havia estat acusat de separatista, junt amb el seu germà Manel.

Cap d'any de 1937 des de Vilassar de Mar:

«...estic contenta ara de saber-te tranquil i lliure; i pensar que vàrem badar tant tots dos; se'm fa una quimera! Si als germans els podem fer un monument a nosaltres ens poden coronar per tontos, no et sembla? Ara és clar que si hagués vingut jo i la quitxalla com havíem pensat no sé si menjariem. En fi, hem de pensar que vàrem tenir una bena als ulls que D. sap perquè. La qüestió és que ara pots reposar lliurement, i mirar si pots fer quelcom per nosaltres, doncs sembla que això es va allargant, molt, (...)»¹⁸⁴

La segona carta porta la data de 2 de març de 1939, escrita des de Sant Sebastià per Joan Anglada i adreçada a la seva germana Pilar. Aquest n'és un extracte:

«Lo de nuestro pueblo se va organizando pero poco a poco. Se ha constituido una comisión gestora que preside el abogado José Sala Molas (anciano) y de la cual forman parte Juan Puigcerver, Luís Massana, José Vilaplana Pujolar (el padre) José Benito (sic)¹⁸⁵ y alguno más del mismo color.¹⁸⁶ Se cree que será interina. (...) se cree que cuando se desmovilice entrará el elemento joven combatiente, y tengo en ello esperanzas. De Juez de 1ª Instancia, actúa el padre Vilaplana. Hay un Juez militar (notario) del que el Sr. Sans me ha hecho muchos elogios. Mucho rigor para los asesinos y ladrones, justicia sencillamente pero con espíritu noble y amplio. Se ha constituido en casa Masferrer (Can Quico). Por cierto a Comas,¹⁸⁷ el de Cantoni se lo han embargado todo, tienda y edificios; esto y más se merece.»¹⁸⁸

184. Arxiu Família Anglada i d'Abadal.

185. Es tractaria de Ramon Benito i Rafart, integrant de la primera Comissió Gestora: «Així, el 2 de febrer de 1939, José M. Salcedo Ortega, capità honorífic del cos jurídic militar, en nom del general en cap del cos d'exèrcit del Maestrat, nomenà un alcalde accidental en la persona de l'advocat Josep Sala i Molas, i quedà constituïda la primera Comissió Gestora de la ciutat de Vic sota el franquisme. Josep Sala Molas esdevenia l'alcalde-president d'una gestora formada també per Josep Vilaplana Pujolar, com a tinent d'alcalde, i per Lluís Massana Masvidal, Ramon Benito Rafart, Ramon Codinachs Reixach i Joan Puigcerver Vilaseca com a regidors». FARRÉS I SUCARRAT, Esther. *La repressió franquista a Vic (1939-1945)*. Vic: Publicacions del Patronat d'Estudis Osonencs, 2008, p. 35-36. A més, cal destacar que: «La instrucció dels expedients de depuració fou dirigida, al Consistori de Vic, per Lluís Massana i Ramon Benito, membres de la gestora municipal, que portaren a terme la seva tasca fonamentant-se en el recolzament o no a les autoritats "rojas", la seva col·laboració amb el "Movimiento" i el seu passat polític». FARRÉS I SUCARRAT, *op. cit.*, p. 221.

186. Joan Puigcerver i Vilaseca, natural de Vic. Lluís Massana i Masvidal, que el 2 de febrer de 1939 va ser nomenat fiscal municipal suplent de Vic. Va formar part de la primera gestora de l'ajuntament constituït després de la Guerra, i un temps (octubre de 1939) fou alcalde accidental. L'any 1933 havia estat president del Centre Tradicionalista de l'Alta Muntanya, de Vic. Josep Vilaplana i Pujolar, que havia estat caporal del Sometent del Partit de Vic durant la Dictadura de Primo de Rivera i que va ser tinent d'alcalde en la primera gestora de l'ajuntament franquista.

187. No hem trobat dades sobre ell.

188. Arxiu Família Anglada i d'Abadal. Aportem aquí un cas entre els molts que podríem reproduir, de la «torna» amb què els franquistes «catalans» van pagar als que de bona fe van creure que es respectarien els drets de la nostra terra, llengua, tradicions i costums. Un d'aquests casos és el que ens va deixar escrit, en el seu volum de memòries, Lluís Espona i Serinanell, referit a Manel Anglada, germà d'en Joan: «A Vic hi havia una família d'extrema dreta, anticatalanista, que amb el senyor Anglada, sempre hi tenien raons. Quan va venir la tamborinada, el Sr. Manel Anglada va haver-se d'amagar en aquells boscos de

Ofici adreçat a l'Il·ltre. Sr. Degà del Col·legi d'Advocats de Vic, el 4 de març de 1943, pel governador civil de Barcelona.

L'any 1943 s'obre expedient contra l'advocat Joan Anglada i Vilardebó, com a: «autor de numerosos artículos de propaganda separatistas publicados en el periódico del mismo matiz "La Gazeta de Vich" hechos que han sido comprobados en virtud de información practicada por la Jefatura Superior de Policía de esta Capital; de la que se desprende además que siendo muy joven ingresó en la Entidad "Catalunya Vella" de carácter autonomista; asociación integrada por un conglomerado de separatistas, republicanos y anarco-sindicalistas; destacándose prontamente en el grupo separatista el Sr. Anglada Vilardebó hasta el punto de capitanearlo, interviniendo de manera directa y activa en las elecciones, siempre en contra de la Unidad de Española. Firma, Antonio F. de Correa.»¹⁸⁹

Document a favor de Joan Anglada¹⁹⁰

«Los infraescritos, soldados todos del EJERCITO NACIONAL y vecinos de la Ciudad de Vich, DECLARAN bajo su responsabilidad que conocen perfectamente al Abogado y vecino de la misma don JUAN ANGLADA VILARDEBO; que dicho Sr. tuvo que huir de la Ciudad al estallar el Movimiento pues era buscado para poder asesinarle, que su domicilio fue asaltado por los rojos y saqueado; que el mismo pudo llegar a San Sebastián desde principios del año 1937 y demostró su incondicional adhesión al Movimiento y en especial al Ejército Nacional, preocupándose de animar a los combatientes, escribiendo a muchos, interesándose por sus cosas, mandándoles correspondencia de sus familias, enviando a los que más lo necesitaban los objetos y socorros que necesitaban, obsequiándoles en sus permisos, cuidando de sus asuntos; tramitación de instancias y en fin ayudándoles a todos en todas las formas posibles y que tanto aprecian y agradecen los combatientes en el frente, con el mayor desinterés y evidenciando en sus cartas todo su entusiasmo por el Ejército y su adhesión al Caudillo y sus consignas, como podrían demostrar por la correspondencia causada.

Muntanyola, ja que aquells botxins del Comitè de Vic l'haurien mort. Per fi, amb la seva família va poder marxar en vaixell cap a Marsella, i després a Sant Sebastià, ciutat refugi dels catalans. Als pocs dies d'arribar a Sant Sebastià el varen detenir per una denúncia que li havia fet aquell vigatà anticatalanista per "rojo separatista". En aquell temps l'haurien pogut condemnar a mort. De "rojo", res de res; de separatista, crec que tampoc; ara, de catalanista, liberal, conservador, com el primer. En aquells temps i molts anys després de la guerra, els que no pensaven com ells, érem "rojos, separatistes, comunistes, judaïco-maçons i demo-liberals". Va estar detingut a la presó d'Ondarreta més de 6 mesos, i mercès al Sr. Ignasi de Foncuberta (sic), amo i senyor d'aquella finca tan bonica de "Saladeures", on el Sr. Anglada era el seu administrador, va ser alliberat d'aquella presó». Espona i Serinanell, *op. cit.*, p. 129.

189. Correspondència de l'any 1943 (AMV). Antonio Federico de Correa Véglison (1904-1971). Va formar part del contingent de tropes rebels que des de l'Àfrica passà a la Península. El febrer de 1939 va ser nomenat governador civil de Girona i més tard comissari general d'informació. El comandant Correa el 1940 va ser designat governador civil de Barcelona, càrrec que va ocupar fins que el juliol de l'any 1945 fou destituït.

190. Arxiu Família Anglada i d'Abadal. Elaboració pròpia.

Y para que conste lo firman en Vich a catorce de julio de 1939. Siguen las firmas.»¹⁹¹

Ciudadans de Vic a favor de Joan Anglada	
noms	regiment on van combatre
Rafael de Abadal	1ª División Caballería
Manuel de Abadal	Aviación Nacional-1 Cóndor
Lorenzo Alemany	Sanidad 18ª Cía.
Jaime Anglada Mataró	América nº 23 5ª Cía.
Jaime Anglora Coma	Tercio Requetés Ntra. Sra. de Montserrat
José Arará	Regimiento Valladolid nº 20 Batallón 522º
Miguel Arará	Tercio C.P.
A. Arumí	Radio Requeté Campaña
Agustín Arumí	Tercio Requetés Ntra. Sra. de Montserrat
Ramón Ausió	Regimiento San Marcial nº 22 11º Batallón
Luís Baliellas	Teniente Infantería O.P.
Ramón Baranera	Cía. 7ª Automóviles
Ignacio Barniol	Vº Cuerpo E.
Tomás Bartrolí	1ª Bandera Aragón FET
Carlos Bassas	5ª Cía. Sanidad 61ª División Barbastro
Rosendo Bausells	3º Batallón Regimiento Flechas Azules
Ramón Bayés	Grupo Esquiadores
J. Benito	Tercio Requetés Ntra. Sra. de Montserrat
A. Brugarolas	Destacamento Palencia Automóviles
Mariano Callís	Tercio Requetés Ntra. Sra. de Montserrat
Luís Camprodón	Servicio Nacional de Propaganda
Agustín Camprubí	Motorista Ejército Levante
Ramón Camps	Batallón Zapadores nº 7 2ª Cía.
José Carol	1ª Bandera Cataluña FET
J. Casals	Sanidad Militar Cuerpo Urgel
Manuel Casals	Cía. Transmisiones 61ª División
Francisco Casanova	52ª Comandancia Intendencia 6ª Cía.

191. El 30 de març de l'any 1940, a Vic hi havia 175 excombatents. El delegat comarcal dels excombatents era Lluís Baliellas i Godayol. Correspondència 1940 (AMV).

Ciudadans de Vic a favor de Joan Anglada	
noms	regiment on van combatre
José Catalá	División Mixta Flechas Verdes
S. Claveria	Parque Artillería Burgos
Segismundo Clos	1ª Bandera de Aragón FET
Rafael Codina	Cuerpo Intendencia 1ª División Navarra
Jesús Codinachs	3ª División Navarra 43ª Cía. Automóviles
José Colomer	28ª Batería Antiaérea 10º Grupo
Jesús Conill	Jefatura Milicias
Miguel Costa	1ª Bandera Cataluña FET
Ramón Costa	Regimiento Infantería Granada nº 6 Batallón 145º
J. Costa	Batallón Ametralladores C. E. Maestrazgo
José Costa	Falange Naval de Baleares
José Costa Castany	Teniente S.G.C.
José Cunill	Batallón 140º San Marcial
R. Cunill	4ª División Navarra. Sección Policía
Antonio Dou	Jefatura Sanidad 15ª División C.E. Levante
Luís Espona	Motorista E. M. Cuartel General
J. Estevez	Parque Automovilismo 5ª Región M.
José Febrer	Tercio Requetés Ntra. Sra. de Montserrat
Miguel Furiols	1ª Bandera de Cataluña FET
Jorge Gamissans	Batallón 1º San Marcial
Javier Illa Bach	Tercio Requetés Ntra. Sra. de Montserrat
Arturo Jorba	Batallón Esquiadores 2ª Cía.
José Maciá	Tercio Requetés Ntra. Sra. de Montserrat
José Maciá	Servicio de Municionamiento
Juan Maciá	1ª Bandera Aragón FET
Juan Masrramon	Sargento Grupo 65/17 1ª División Navarra
M. Noguera	Batallón 107º División 105ª
Juan Orriols	Grupo de Esquiadores
Juan Pla	Batería del 2º Montaña
José M. Pou	11º Ligero de Burgos
Alberto Pou	1ª Bandera Catalana FET
Joaquín Puigserinanell	Automovilismo VIª Región M.
Salvador Puntí	Tercio Requetés Ntra. Sra. de Montserrat

Ciudadans de Vic a favor de Joan Anglada	
noms	regiment on van combatre
Salvador Puntí T.	Tercio Requetés Ntra. Sra. de Montserrat
Ramón Riera	Teniente Cuerpo Ejército Navarra
Camilo Riera	Capellán Alférez 5º Regimiento Granada 6º
José Riera Carol	Batallón 134º Sicilia 8 1ª Cía.
Juan Riera Rius	Tercio Requetés Ntra. Sra. de Montserrat
Javier Roca	Tercio Requetés Ntra. Sra. de Montserrat
J. Roca	Batallón Zapadores 24ª Cia.
Ramón Roca	4ª División Navarra 1er. Batallón Flandes
Luís Roca	4º Batallón La Victoria 4ª División Navarra
José Rosés	Comandancia Art. 5ª División Navarra
José Rovira	Chofer de C.G.Q.
José Rovira	Batallón Grupo de Regulares Larache
Ramón Saborit	Tercio Requetés Ntra. Sra. de Montserrat
Manuel Saborit	San Quintín 4ª Cía.
Juan Saborit	Batallón Montaña Flandes 4ª Cía.
Miguel Saborit	8ª Cía. de Carros de Intendencia
G. Sans	35ª Unidad Automóviles-Aviación
Jaime Segalés	Reserva General Art. 11ª G. 2ª Batería
Luís Serdá	5ª Cía. Sanidad 61ª División
Guillermo Serra	Sargento Tercio Ntra. Sra. de Montserrat
Pedro Serra	1ª División Navarra
José Serra Sala	12ª División B. 161º P. M. Madrid
Pedro Solá	Parque Artillería Burgos Miajadas
José Tarradellas	Cía. Circulación Zona Vanguardia
Tomás Toll	4ª Batería Obuses 11º Regimiento Ligero
Agustín Toll	4ª Batería 11º Regimiento Ligero Maestrazgo
A. Vall-llosada	División 55ª Automóviles
Jaime Vila	Parque Artillería de Burgos
Antonio Vila	Regimiento Transmisiones 2ª Cía. Pardo
M. Vilá	Tercio Requetés Ntra. Sra. de Montserrat
Joaquín Vilaplana	Brigada Sanidad 1ª Región
José Vilarrasa	Aviación Nacional 9-G 18
Antonio Ylla	19ª Batería Antitanques 2º Grupo
Miguel Ylla	6º Grupo Sanidad Tren Hospital nº 1

Document núm. 2¹⁹²

Relació de desertors i de probables desertors		Relació de desertors i de probables desertors	
noms		noms	
Joan Abel Puig	desertor	Pelai Codina Deordal	desertor
Pere Abel Puig	desertor	Rafael Codina Deordal	desertor
Llorenç Alemany Camps	desertor	Josep Coll Bardolet	desertor
Francesc Alemany Camps	desertor	Carles Comas Pratsobrerroca	desertor
Fèlix Alier Riera	desertor	Manuel Comella Riera	desertor
Josep Anglada Jofre	desertor	Manuel Conill Sans	desertor
Miquel Arara Riera	probable	Josep Cunill Ricart	desertor
Pere Arbós Colomer	desertor	Josep Fabré Sitjà	probable
Agustí Arumí Seuva	desertor	Joan Font Farrés	desertor
Llorenç Ausió Comerma	desertor	Eudald Fontarnau Capdevila	desertor
Ramon Ausió Comerma	desertor	Josep Fontarnau Capdevila	probable
Anton Balasch Company	desertor	Miquel Furriols Bardolet	probable
Felip Balasch Company	desertor	Antoni Garreta Pastor	desertor
Joan Balasch Company	desertor	Manuel Garreta Pastor	desertor
Carles Bassas Cuní	desertor	Ramon Garreta Pastor	desertor
Ramon Bayés Vayreda	desertor	Jaume Genís Rius	desertor
Josep Bayot Colom	desertor	Josep Genís Rius	desertor
Carles Bertrana Forcada	desertor	Joan Grau Sitjà	probable
Llucià Bou Costa	desertor	Joan Herrero Cunill	desertor
Miquel Bruguerolas Boixeda	desertor	Josep Macià Pou	desertor
Ramon Campà Ylla	desertor	Ramon Massallera Verdaguer	desertor
Pere Camps Coma	desertor	Pere Molas Garriga	desertor
Jaume Castells Saborit	desertor	Josep Oliva Relat	probable
Segimon Claveria Cors	desertor	Jaume Ollich Pons	probable

192. Correspondència de l'any 1938 (AMV). Elaboració pròpia.

Relació de desertors i de probables desertors	
noms	
Joan Orriols Monset	desertor
Miquel Parés Alemany	desertor
Agustí Pla Bau	desertor
Joan Pla Comerma	probable
Ramon Pla Bau	desertor
Martí Pou Fontarnau	desertor
Lluís Pujol Matavera	desertor
Joaquim Riera Comella	desertor
Josep Riera Carol	desertor
Manuel Riera Comella	desertor
Josep Riera Comella	desertor
Xavier Roc Vinyes	desertor
Ramon Roca Torrents	probable
Jesús Roses Bergue	desertor
Josep Roses Bergue	desertor
Josep Rovira Cuspinera	desertor
Manuel Rovira Cuspinera	probable
Anton Saborit Serratosa	desertor
Miquel Saborit Serratosa	desertor
Josep Sanglas Caralt	desertor
Constanti Serra Bardolet	desertor
Guillem Serra Bardolet	probable

Relació de desertors i de probables desertors	
noms	
Josep Serra Franch	desertor
Miquel Serra Franch	desertor
Ventura Seva Billaret	desertor
Antoni Solà Castells	desertor
Pere Solà Castells	desertor
Joan Surinyach Salazar	desertor
Agustí Toll Massana	desertor
Joan Toll Massana	desertor
Tomàs Toll Massana	desertor
Ramon Torrents Rius	desertor
Joan Tort Crespi	desertor
Antoni Vall-llosada Costa	desertor
Ramon Vidal Pietx	desertor
Jaume Vila Soler	desertor
Anton Vilà Canyelles	probable
Josep Vilà Canyelles	desertor
Miquel Vilà Canyelles	desertor
Josep Vilarrasa Julià	desertor
Joan Vinyeta Romeu	desertor
Enric Vinyolas Muntaner	desertor
Miquel Ylla Casals	probable
Joan Ysern Iserns	desertor

Document núm. 3¹⁹³

«Habiéndose dispuesto por la superioridad, que los batallones de retaguardia sean los que intervengan en la recuperación de prófugos, ruego a Vd. se sirva remitirme una relación detallada de nombres, apellidos, domicilios y todos aquellos datos que puedan interesar, relacionados con los individuos de los reemplazos movilizados y que han dejado de hacer su presentación, para poder efectuar la debida investigación. Salud y República. Vich, 9 de noviembre 1938.»

Relació de fugitius	
noms	
Manuel Abadal Pedrals	
Joan Abel Sanz	
Joan Anglada Vilardebó	
Mario Anglada Vilardebó	
Manuel Anglada Vilardebó	
Manuel Anglada Jofre	
Francesc Arumí Fargas	
Lluís Arumí Fargas	
Salvador Baliellas Berengueras	
Lluís Baliellas Godayol	
Joan Bansells Riera	
Fèlix Bertrana Forcada	
Família Boré	
Josep Calderó Casanova	
Francesc Calderó Casanova	
Anton Calderó Casanova	
Ramon Calderó Casanova	
Francesc Campà Soler	
Francesc Casabosch Pasqués	
Tomàs Castells Mir	

Relació de fugitius	
noms	
Josep Claveras Roca	
Joan Comella Colom	
Manuel Comella Mora	
Josep Costa Roca i família	
Esteve Costa Roca	
Josep Cuspinera Santesmases	
Joan Dou Blancafort	
Joan Font Roura	
Carles Forcada Homs	
Josep Forcada Homs	
Manuel Gros Raguer	
Josep Lasaleta i família	
Josep Maresch Dou	
Lluís Massana Masvidal	
Pere Massana Masvidal	
Família Miravet	
Manuel Pladevall Colom	
Albert Pladevall Colom	
Carles Pladevall Colom	
Josep Portavella Serdà	

193. Correspondència de l'any 1938 (AMV). Elaboració pròpia.

Relació de fugitius
noms
Jeroni Portavella Serdà
Camilo Porties Vall-llosera
Família Pratdesaba
Joan Puigcerver Vilaseca i família
Jordi Puigdollers Prat
Gaspar Pujol Matavera
Gonçal Ramon Boada
Josep Ricart Fargas
Lluís Roca Villaret i muller
Lluís Roca Vilardell
Josep Rocafiguera Pou

Relació de fugitius
noms
Lluís Rocafiguera Vila
Pau Rovira Puntí
Miquel Rovira Serrabassa
Rafael Sala Gallifa
Gustau Sans Pedrals
Josep Serdà Prat
Família Vaquer
Lluís Vaquer Riera
Joan Vila Tallada i fill
Ramon Viñas Comella

Document núm. 4¹⁹⁴

Relació de regidors durant la revolució

«Don José Sala Molas, Alcalde Presidente del Ayuntamiento de la Ciudad de Vich,

CERTIFICO: Que en los antecedentes obrantes en esta Alcaldía, resulta que durante el dominio rojo actuaron con el cargo de concejales los Sres. que a continuación se relacionan pertenecientes a los partidos que integraban el frente popular:»

Regidors i càrrecs durant la revolució		
nom	càrrec	situació
José Aguilar Bruguera		S. Ramón Baix (afueras de Vich)
Felipe Alcubierre Peleato		detenido
Luis Aumatell Casellas	teniente alcalde	fugitivo

Regidors i càrrecs durant la revolució		
nom	càrrec	situació
Manuel Baillo López	del Comité Rojo	fugitivo
Luis Balaguer Bonaventura		residente en Vich, calle S. Pablo 46
José Bassols Sala		domiciliado en Vich, calle de Gurb 12
Juan Bau Comas		domiciliado en Vich, calle Capuchinos 7
Ramón Bosch Simón		fugitivo
Manuel Calafell Galí	del Comité Rojo	fugitivo
Miguel Cañellas Mas		condenado por el Tribunal Militar
José Caralt Torrents		domiciliado en Vich calle Remedio
José Carol Arimany		domiciliado en Casitas Caldetenas, Vich
Ramón Collell Baborés		fugitivo
José Comas Puigercós		condenado por el Tribunal Militar
Juan Constans Valldaura		domiciliado en esta ciudad, ctra. Roda
José Dam Teulats	teniente alcalde	detenido
Salvador Dordal Bosch	alcalde	condenado por el Tribunal Militar
Miguel Fábregas Corominas		fugitivo
José Fabregó Verneda		condenado por el Tribunal Militar
José Ferrarons Rovira		fugitivo
Juan Fitó Vilardell		fugitivo
Prudencio Flamenco Medel		fugitivo
Manuel Font Marqués		fugitivo
Carlos Forcada Subirachs		fugitivo
José Franquesa Vidal	del Comité Rojo	fugitivo
Francisco Freixenet Alborqués	presidente del Comité Rojo	fugitivo
Juan Frexenet Pou		fugitivo
Miguel Gabarrós Vila		difunto
Jaime Jutglar Verdaguer	vice-presidente del Comité Rojo	fugitivo
Enrique Juvany Castells	teniente alcalde	fugitivo

194. Correspondència de l'any 1939 (AMV).

Regidors i càrrecs durant la revolució		
nom	càrrec	situació
Celso Marina Castaño		fugitivo
José Marsinyach Cabanas		domiciliado en esta ciudad, c. Capuchinos
José Mas Musach		fugitivo
Luis Mulas García		fugitivo
Modesto Nicolau Pujol		fugitivo
José Oliva Fàbregas		fugitivo
Ramón Om Berengueras	teniente alcalde	detenido
Luis Oms Vallbona		fugitivo
Ramón Padrisa Parareda	teniente alcalde	condenado por el Tribunal Militar
Tomás Pastoret Armengol		domiciliado en Vich, c. Nueva 89
David Poveda Campoy	del Comité Rojo	fugitivo
José Pujadas Casalí		detenido
Jaime Rovira Berenguera	teniente alcalde	detenido
Luis Rovira Prat		fugitivo
Pedro Rufí Petit		fugitivo
Ramón Sabatés Vilaró		fugitivo
Luis Sala Relats		domiciliado en c. Nueva 63 de esta ciudad
Ventura Sala Casals		domiciliado en esta ciudad Plaza Vieja 6
Mariano Serra Badell	alcalde	fugitivo
Juan Serra Molist	teniente alcalde	fugitivo
Mariano Soler Guitart		detenido
Joaquín Tañá Cividí		detenido
José Vila Rafat		condenado por el Tribunal Militar
Jaime Vilá Moncau	teniente alcalde	fugitivo
Francisco Vilá Rovira		fallecido
Luis Vilarnau Berengueras		fugitivo
Andrés Vilaró Molas		detenido

«Y a los efectos interesados por el Tribunal de Responsabilidades políticas, libro la presente en Vich a veintiuno de Agosto de mil novecientos treinta y nueve.- Año de la Victoria»

Volem deixar constància del nostre agraïment, molt especialment i en primer lloc, a M. Teresa Vall-llosada i Casacuberta, perquè gràcies a ella hem pogut donar a conèixer el dietari, les cartes i les fotografies del seu pare de durant la Guerra.

També el nostre agraïment a: Manel Alibés i Bassas, Francesc de Rocafiguera i García, Imma Franquesa i Serra, Angelina Verdaguer i Tarrés, Fina Presseguer i Etxebarria (†), Teresa Llach i Galilea, Àngela Díez i Tomàs, Francesc Vergara i Linares, Montserrat Costa i Vilatimó, Lluïsa Rovira i Riera, Josep M. Franquesa i Anglada, Domènec Mulas i Díaz (†), Wences Vilar i Nieto, Enriqueta Anglada i d'Abadal, Joan Bach i Casamitjana, Pere Pi i Cabanas.

Bibliografia

- ADILLÓN I BAUCCELLS, Miquel. *El último soldado del POUM*. Barcelona: Base, 2012.
- BASSAS I CUNÍ, Antoni. *La Guerra Civil a Vic: dietari 1936-1939*. Vic: Eumo, 1991.
- ALEMANY I RIERA, Lluís. *Notes de dietari de les penalitats que m'han esdevingut durant el període de dominació roja en la nostra estimada Pàtria*. Exemplar mecanografiat, s/d.
- CASCANTE DÁVILA, Luis M. *Vicisitudes y vivencias de una peligrosa aventura. Evasión a Francia (del 26 de enero de 1938 al 1º de febrero del mismo año. Desde «El Raurell» (Brull) hasta Hendaya*. Text mecanografiat, s/d.
- CASANOVAS I PRAT, Josep. *Quan les campanes van emmudir*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1993.
- CUNILL I SANZ, Isidre. *Los sicarios de la retaguardia (1936-1939)*. Barcelona: Styria, 2010.
- ESCULIES I SERRAT, Joan. *Joan Solé i Pla. Un separatista entre Macià i Companys*. Barcelona: Edicions de 1984, 2011.
- ESPONA I BAYÉS, Candi. *Entre el roig i el blau. Memòria de la guerra i altres coses: 1934-1942*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.
- ESPONA I SERINANELL, Lluís. *Les meves memòries (1919-1994)*. Sabadell: AUSA, 1995.
- FARRÉS I SUCARRAT, Esther. *La repressió franquista a Vic (1939-1945)*. Vic: Publicacions del Patronat d'Estudis Osonencs, 2008.
- HERNÁNDEZ HOLGADO, Fernando. *Mujeres encarceladas. La prisión de Ventas: De la República al franquismo, 1931-1941*. Madrid: Marcial Pons, 2003.
- MARIN I SILVESTRE, Dolores. *Francesca Bonnemaison, educadora de ciutadanes*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2004.
- NONELL I BRU, Salvador. *El laureado Tercio de Ntra. Sra. de Montserrat*. Barcelona: Hermandad Del Tercio de Ntra. Sra. de Montserrat, 1992.
- ORWELL, George. *Homenatge a Catalunya*. Barcelona: Ariel, 1972.

PUJADAS I FARRÉS, Pere. *Records i vivències d'un santboià del segle xx*. Edició de l'autor, 1994.

QUIBUS I POMAR, Jesús. *Misioneros mártires*. Barcelona: Gráficas Claret, 1942.

REVENTÓS, Joan; REVENTÓS, Jacint. *Dos infants i la guerra. Records de 1936-1939*. Barcelona: Club Editor, 1974.

REVERTE, Jorge M. *La batalla del Ebro*. Barcelona: Crítica, 2003.

SANYES I CAPDEVILA, Elisabet. *Fotografia històrica de Vic. Lluís Jiménez i Cerrada (1913-1993)*. Vic: Fundació Col·legi Sant Miquel dels Sants, 2009.

TÉLLEZ SOLÁ, Antonio. *Sabaté. Guerrilla urbana en España (1945-1960)*. Barcelona: Virus, 1992.

Les Actes del Ple de l'Ajuntament de Vic. Ajuntament de Vic, 2006.

Prensa

El Diluvio

L'Hora Nova

Sembrar

La Vanguardia

Fonts consultades

Arxiu Comarcal d'Osona (ACOS)

Arxiu Municipal de Vic (AMV)

Arxiu i Biblioteca del Bisbat de Vic (ABEV)

Arxiu de la família Vall-llosada (AFV)

Arxiu de la família Diez (AFD)

Arxiu Carmelites de la Caritat (ACC)

Entrevistes

Miquel Adillón i Baucells, feta el dia 20 de novembre de 2006. El Brull.

M. Teresa Vall-llosada i Casacuberta, fetes els dies 1 i 8 de febrer de 2010. Vic.

Albert Manent i Segimon, feta el dia 10 de juny de 2010 (per telèfon). Barcelona.

Àngela Díez i Tomàs, feta el dia 13 de gener de 2011. Vic.

Domènec Mulas i Díaz, feta el dia 12 de gener de 2012. Vic.

Procedència de les fotografies

Família Vall-llosada

Arxiu Comarcal d'Osona. Fons Antoni Vall-llosada

Arxiu Xavier Cateura i Valls